

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

Fakulta bezpečnostně právní

Katedra kriminologie

Kriminální recidiva a recidivisté

Bakalářská práce

Criminal Recidivism and Recidivists

Bachelor thesis

VEDOUCÍ PRÁCE

PhDr. Alena MAREŠOVÁ, Ph.D.

AUTOR PRÁCE

Eva KALABISOVÁ

PRAHA

2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce na téma „Kriminální recidiva a recidivisté“ je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Praze, dne 17. 6. 2023

.....

Eva Kalabisová

Poděkování

Chtěla bych poděkovat své vedoucí bakalářské práce, PhDr. Aleně Marešové, Ph.D., za odborné vedení, za pomoc a rady při zpracování této práce.

Anotace

Kriminální recidiva je jedním ze zásadních problémů v České republice a má také velmi nepříznivý vliv na naši společnost. Účelem bakalářské práce je přiblížit problematiku kriminální recidivy a poskytnout vysvětlení základních pojmů, které s ní souvisí. Informuje o aplikaci restorativní justice v trestněprávní politice a o jejím uplatnění v oblasti vězeňství. V další části následuje rozdělení kriminální recidivy, jejího pojetí, hledání příčin faktorů, která k ní přispívají. Práce také pojednává o kriminální kariéře a jejích příčinách. Další část je věnována osobnosti recidivistů – pachatelů trestných činů, jejich typologii a na základě čeho ji rozdělujeme.

Velká část je zaměřena na prevenci kriminální recidivy, vzdělávací programy, popis Probační a mediační služby České republiky a jiných neziskových organizací či projektů, které slouží jako nástroj ke snížení kriminální recidivy. Také se věnuje tomu, co patří mezi její hlavní úkoly a cíle, jakým způsobem se snaží začlenit vězněné osoby zpátky do života po propuštění z výkonu trestu. V závěru podává informace o vězeňství, její koncepci a moderních trendech.

Klíčová slova

Kriminologie, kriminalita, kriminální recidiva, recidivisté, penologie, mediace, probace, alternativní tresty.

Annotation

Criminal recidivism is one of the fundamental problems in the Czech Republic and also has a very negative impact on our society. The purpose of the bachelor's thesis is to introduce the issue of criminal recidivism and explain the basic concepts related to it. It informs about the application of restorative justice in criminal law policy and its application in the prison system. The next part includes a breakdown of criminal recidivism, its concept, and the search for the causes of the factors that contribute to it. The work also covers criminal careers and its causes. The next part is devoted to the personality of recidivists – perpetrators of crimes, their typology and the basis on which we divide it.

A large part is focused on the prevention of criminal recidivism, educational programs, a description of the Probation and Mediation Service of the Czech Republic and other non-profit organizations or projects that serve as a tool to reduce criminal recidivism, what is among its main tasks and goals, and how it tries to integrate imprisoned persons back to normal life after releasing them. In the end, it provides information about the prison system, its concept and modern trends.

Keywords

Criminology, criminality, criminal recidivism, recidivists, penology, mediation, probation, alternative punishments.

Obsah

Úvod.....	8
1 Vymezení základních pojmů	10
1.1 Kriminologie	10
1.2 Kriminalita	11
1.3 Trest odnětí svobody.....	12
1.4 Výkon trestu odnětí svobody.....	12
1.5 Penologie	13
1.6 Kriminální recidiva.....	15
2 Restorativní justice.....	16
2.1 Definice restorativní justice	16
2.2 Restorativní justice v oblasti vězeňství.....	17
3 Kriminální recidiva.....	20
3.1 Obecná definice	20
3.2 Trestněprávní pojetí kriminální recidivy.....	20
3.3 Kriminologické pojetí kriminální recidivy.....	22
3.4 Penologické pojetí kriminální recidivy	23
3.5 Příčiny kriminální recidivy.....	24
4 Kriminální kariéra	29
4.1 Příčiny kriminální kariéry	30
5 Osobnost kriminálního recidivisty – muž.....	32
5.1 Kriminální recidivistka – žena.....	34
5.2 Typologie pachatelů	35
5.2.1 Typologie odrážející intenzitu kriminálního chování	37
5.2.2 Typologie zaměřené na určitý aspekt.....	38
6 Prevence kriminální recidivy	41

6.1	Alternativní tresty	45
6.2	Programy zacházení	47
6.3	Probační a mediační služba	50
6.3.1	Mediační činnosti	51
6.3.2	Probační činnosti	52
6.4	Otevřená věznice v pojetí českého vězeňství	53
6.4.1	Účel otevřené věznice	53
6.4.2	Otevřená věznice v českém pojetí	53
7	České vězeňství	56
7.1	Koncepce českého vězeňství	57
7.2	Moderní trendy	59
	Závěr	61
	Seznam použité literatury	63
	Seznam tabulek	67

Úvod

Tématem bakalářské práce je kriminální recidiva a recidivisté. Kriminální recidiva představuje zásadní problém jak v České republice, tak mnoha dalších zemích. Vztahuje se na opakované přestupky nebo zločiny spáchané osobou, která již byla dříve odsouzena za stejný nebo podobný trestný čin.

Cílem mé práce je zpracovat problematiku kriminální recidivy v České republice tak, aby mohla být v budoucnu využita jako zdroj informací o současném stavu kriminální recidivy pro sociální pracovníky, vychovatele a jiné profese pracující s pachateli trestných činů, případně s propuštěnými vězni, i jako informace pro odbornou veřejnost.

Při zpracování tématu nejprve vymezím základní pojmy, které patří do oblasti problematiky kriminální recidivy. Dále se budu zabývat restorativním způsobem řešení trestné činnosti, jenž v České republice příliš nenachází uplatnění, poté bude následovat seznámení s užší definicí pojmu kriminální recidivy a jejími souvislostmi. V následujícím kroku zpracuji typy pojetí kriminální recidivy, její příčiny a popíšu současný stav v České republice. V další kapitole se budu zabývat tématem kriminální kariéry, co ji odlišuje od kriminální recidivy a jaké jsou její příčiny. Bude následovat popis osobnosti kriminálního recidivisty - muže a rovněž i ženy – recidivistky. Na to navážu a zmíním typologii pachatelů, jejich intenzitu kriminálního chování a jejich aspekty. Velmi důležitou kapitolou bude prevence kriminální recidivy, kde bych ráda představila způsoby a nástroje, které by měly významně přispívat ke snižování kriminální recidivy, jejich organizaci, popis činností, jaký mají efekt při aplikaci, kde došlo k inspiraci a následné využitelnosti i u nás. Ráda představím i programy zacházení, jenž by měly efektivně působit na pachatele trestných činů již při pobytu ve věznici, a právě ve spolupráci s Probační a mediační službou pracovat na snadnější resocializaci při propuštění osoby z výkonu trestu odnětí svobody. Dále bych ráda představila pilotní program otevřené věznice, jaký je její účel, odkud přišla inspirace, jaké jsou podmínky k přijetí do programu a kolik dostane šanci vězňů se tu ubytovat. Dále pak uvedu i jiné organizace, které se podílejí na resocializaci a poskytují řadu programů včetně možnosti ubytování a začlenění

se zpět do společnosti, a které jsou stěžejní při návratu odsouzených z vězeňského prostředí. Poslední kapitolou pak bude vězeňství a koncepce vězeňství do roku 2025, kde se dozvíme, zdali má vliv uvěznění na recidivu a zdali je trest odnětí svobody ten nejvíce efektivní nástroj, nebo by se daly některé druhy trestné činnosti řešit pomocí využití alternativních trestů a opatření.

Je zřejmé, že nové výzkumy a analýzy by mohly pomoci lépe porozumět příčinám a faktorům ovlivňujícím kriminální recidivu v České republice. Tyto studie by také mohly navrhnout účinnější metody prevence a snižování recidivy, přičemž klíčovou roli při financování nových výzkumů a implementaci efektivních programů zde může hrát vláda a další relevantní instituce.

1 Vymezení základních pojmů

První kapitola obsahuje základní formy, které vymezují její rámec.

1.1 Kriminologie

Pojem kriminologie je latinsko-řeckého původu. Jde o složeninu vzniklou z latinského slova „crimen“ (zločin) a řeckého slova „logos“ (zde ve smyslu věda, nauka, učení). Mohli bychom tedy kriminologii definovat jako nauku o kriminalitě (zločinnosti). Abychom se mohli blíže zabývat předmětem kriminologie, je třeba objasnit klíčový pojem „kriminalita“ neboli „zločinnosti“.¹

Vytvoření pojmu kriminologie se připisuje francouzskému antropologovi Topinardovi (1879). Italský právník Garofalo použil tohoto pojmu poprvé pro charakteristiku své knihy „Criminologia“ (1885); výraz se všeobecně prosadil.²

Existují různé definice kriminologie. Například Kaiser považuje kriminologii za uspořádaný celek empirického vědění o zločinu, zločinci, negativním sociální nápadnosti a o kontrole tohoto chování.³

Nejstručnější pojem kriminologie uvádějí Novotný a Zapletal. Autoři definují kriminologii jako vědu o kriminalitě (zločinnosti), o jejích pachatelích a obětech a o její kontrole.⁴

Kuchta a Válková definují kriminologii jako společenskou disciplínu, zabývající se jak jednotlivci (pachatelem, obětí, orgánem trestní justice apod.), tak společností jako celkem i sociálními skupinami, které ji tvoří.⁵

¹ GŘIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. s. 23.

² SVATOŠ, Roman. *Kriminologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. ISBN 978-80-7380-389-6. s.15.

³ KAISER, Günther. *Kriminologie: úvod do základů*. Praha: C.H. Beck, 1994. ISBN 80-7179-002-8. s. 1.

⁴ NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. *Kriminologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. ISBN 80-86432-08-4. s. 15

⁵ VÁLKOVÁ, Helena, KUČHTA, Josef a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-429-2. s. 1

1.2 Kriminalita

Jednou ze součástí předmětu kriminologie je popis kriminality jako sociálně patologického jevu. Na tuto oblast se zaměřuje kriminální fenomenologie. Fenomenologie je naukou o jevech. Kriminální fenomenologie se tedy zabývá charakteristickými projevy kriminality, jejím stavem, strukturou a dynamikou. Snahou kriminologie je poznat, jaká je kriminalita na určitém území, jaké je její vývoj a její struktura. Tyto informace mohou poté přispět k objasnění příčin kriminality, ověření kriminologických teorií a k hledání vhodných forem trestní politiky a hodnocení její účinnosti. Objasněním příčin kriminality se zabývá etiologie. Etiologie je naukou o příčinách jevů a procesů. Kriminální etiologie se tedy zabývá zkoumáním příčin vzniku kriminality, příčin jejího pohybu (nárůstu, stagnací či poklesu) a příčin změn její struktury neboli složení.

Kriminalitou neboli zločinností rozumíme:

- **sociálně patologický jev** (nejobecnější pojetí),
- **jednání posuzované jako TČ** (legální neboli juristické pojetí) – výhodou legálního chápání kriminality je jeho určitost, terminologická přesnost a jednoznačnost; nevýhodou je, že nezahrnuje nežádoucí společenské jevy, které jsou považovány za trestné činy, ale může se jednat o faktory, které vedou k trestné činnosti,
- **jednání odchylné, deviantní** (sociologické pojetí) – výhodou je jeho komplexnost, zahrnuje i faktory, které předcházejí trestné činnosti nebo ji doprovázejí; nevýhodou je určitá neurčitost, nepřesnost a nejednoznačnost.⁶

⁶ SVATOŠ, Roman. *Kriminologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. ISBN 978-80-7380-389-6. s. 25.

1.3 Trest odnětí svobody

Trest odnětí svobody představuje jednu ze zákonných možností zásahu státní moci do základních práv a svobod jednotlivce. Jedná se o zásah natolik závažný, že právní rámec pro ukládání a výkon trestu odnětí svobody je dán nejen na vnitrostátní, ale i mezinárodní, resp. evropské úrovni.⁷

Systém trestů *de lege lata* je vytvořen dvěma subsystémy, a to tresty pravidelnými (§52 odst. 1 trest. zákoníku) a tresty výjimečnými (§ 54 trest. zákoníku). Trest odnětí svobody je součástí obou těchto subsystémů. Na rozdíl od právní úpravy obsažené v předchozím trestním zákoně je v trestním zákoníku výslovně definován. Podle § 52 odst. 2 trest. zákoníku se jím rozumí, nestanoví-li zákona jinak, nepodmíněný trest odnětí svobody, podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem. Zvláštním typem trestu odnětí svobody je podle § 52 odst. 3 trest. zákoníku výjimečný trest.

Speciální právní úprava odnětí svobody je obsažena v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže.

Trest odnětí svobody plní rovněž roli náhradního trestu. Někdy bývá právě rozlišován trest odnětí svobody jako trest „primární“, tedy nepodmíněný trest odnětí svobody vyslovený rozsudkem, a jako trest „sekundární“, který je ukládán pro případ, že by jiný druh trestu nebyl vykonán, a který zajišťuje prosazení soudem vysloveného výroku o trestu jiným způsobem.⁸

1.4 Výkon trestu odnětí svobody

Odsouzený se do výkonu trestu odnětí svobody přijímá na základě pravomocného a vykonatelného rozhodnutí soudu a nařízení výkonu trestu (písemně vyhotoveného), popřípadě na základě výzvy soudu k nastoupení do výkonu trestu nebo příkazu soudu k dodání odsouzeného do výkonu trestu.

⁷ KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7552-163-7. s. 19.

⁸ Tamtéž, s. 41.

Odsouzený se může do výkonu trestu odnětí svobody dostat buď okamžitě, s policejním doprovodem, s odkladem, nebo vůbec (např. v případech, kdy dojde ke změně rozsudku v souvislosti s odvoláním). Nařízení výkonu trestu je vykonatelné, ale při jeho realizaci jsou tyto možnosti:

- a) nástup z vazby,
- b) nástup ve lhůtě 1 měsíce (není-li obava, že uprchne),
- c) zatčení a dodání do věznice (je-li obava, že uprchne či nenastoupí ve lhůtě mu určené),
- d) vypátrání a zatčení (není-li známo místo pobytu odsouzeného).

V rámci novelizace trestního zákona i zákona o výkonu trestu odnětí svobody soud zařazuje pachatele do dvou typů, a to do věznice s ostrahou nebo do věznice se zvýšenou ostrahou. Od 1. 10. 2017 se zařazení odsouzení k výkonu trestu odnětí svobody do věznice s dohledem a do věznice s dozorem mění na zařazení do věznice s ostrahou, a to v případě dohledu do oddělení s nízkým stupněm zabezpečení, v případě dozoru do oddělení se středním stupněm zabezpečení. Ostraha se mění na oddělení s vysokým stupněm zabezpečení. U mladistvých odsouzených nedochází k žádným změnám.⁹

1.5 Penologie

Penologie je věda o trestech a trestání, nebo také věda o výkonu všech trestů a jejich účincích. V užším smyslu je penologie chápána jako nauka zabývající se reálným výkonem trestů a ochranných opatření, v širším smyslu zahrnuje i oblast alternativních trestů (alternativní sankce), penologické myšlenky, procesy, jevy, vztahy a zákonitosti. Vzhledem k tomu, že trestání lidí, zahrnující v průběhu tisíciletí a existencí lidských společností různé druhy trestů, lze penologii co do její historie přirovnat k filozofii a pedagogice (jedná se tedy o vědy prastaré), i když se obě disciplíny jako vědy vydělují až v 18. a 19. století. Rovněž přístupy společnosti se ve svém vývoji liší v názorech na způsoby a

⁹ RASZKOVÁ, Tereza a HOFERKOVÁ, Stanislava. *Kapitoly z penologie I: vězeňství*. Vydání: druhé, rozšířené a aktualizované. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. ISBN 978-80-7435-716-9. s. 102-103.

druhy trestání, jakož i názory právníků (a kriminologů). Proto dodnes existují spory, kam a pod jakou disciplínu penologie zařadit.¹⁰

Pojem penologie pochází z latinského „poena“ = trest a řeckého „logos“ = slovo, nauka. Zabývá se výkonem trestu, zkoumá činnost různých druhů trestu a podmínky výkonu trestu, řeší praktické otázky vězeňství, možnosti alternativních trestů, prevenci, recidivu a podobně.

Zaměřuje se na ty aspekty problematiky trestních sankcí, které již neřeší právo. Zkoumá vývoj penologických myšlenek, sociálně psychické procesy, realitu pachatele, zabývá se i zřizováním institutů a institucí sloužících k uplatnění postihu. Cílem je dosáhnout korektivních změn v jednání pachatelů. Poznatky z penologie se používají pro tvorbu zákonů. V penologii je kladen důraz na individuum, jeho poznání a stanovení individuálního programu, přístupu a zacházení. Zkoumá psychosociální realitu pachatele, metody zacházení s pachatelem, efektivitu trestu a jeho metod, systém institucí a jejich funkce, hledání jiných, alternativních sankcí. Základním těžištěm penologie je tedy zkoumání otázek souvisejících s výkonem trestu odnětí svobody a jeho účinnosti a účinků na odsouzené. Nicméně mnozí odborníci (penologové a penitenciaristé) se často nemohou shodnout na vymezení vztahu mezi penologií a penitenciaristikou (tak jako se polemizuje o vztahu či podřízenosti penologie právním, pedagogickým a psychologickým vědám), především pokud se týká vězeňství. Zatímco někteří odborníci upřednostňují ve vztahu k vězeňství jako prioritní penologii, jiní zastávají názor, že z hlediska charakteristiky předmětu penologie je sice penitenciaristika součástí penologie, ale vzhledem ke specifčnosti, šíři i hloubce oboru je penitenciaristika rovněž společenskou a multidisciplinární vědou, avšak samostatnou.¹¹

¹⁰ JŮZL, Miloslav. *Penitenciaristia jako věda žaláři*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2017. ISBN 978-80-7452-131-7. s. 11.

¹¹ Tamtéž, s. 12.

1.6 Kriminální recidiva

Přes nejrůznější snahy o přesné vymezení zůstává kategorie kriminální recidivy, pro kriminology teoretiky i pracovníky z praxe nejen v ČR, ale i v zahraničí, do jisté míry určitou akademickou metaforou. Nekonzistentní používání pojmu je dáno jednak zvolenými metodologickými přístupy, ale i teoretickými koncepty, ze kterých daná studie vychází.

Recidiva znamená v obecné rovině, jak již bylo uvedeno, návrat ke kriminálnímu chování. V zahraniční literatuře bývá častěji než v ČR jako synonymum pojmu kriminální recidiva užíván pojem kriminální kariéra. Počátek kriminální kariéry (pokračování kriminální kariéry) pachatele je kladen do doby, co již byla vůči němu uplatněna nějaká intervence nebo sankce ze strany systému trestní justice.

I v zahraniční kriminologii je kriminální recidivou opakování trestné činnosti bez ohledu na pravomocné odsouzení pachatele. To znamená, že oproti trestně právnímu pojetí recidivy jsou recidivisty osoby, které např. nebyly v době spáchání prvního trestného činu ještě trestně odpovědné pro nedostatek věku nebo pro nepřičetnost, či byl jejich trestný čin amnestován. Kriminální recidivou jsou i kriminální aktivity pachatele, které jsou trestně postižitelné, ale nezjištěné, zde označované jako latentní kriminalita.¹²

¹² MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté: (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-119-6. s. 20.

2 Restorativní justice

Justice by neměla pouze jen umět trestat, ale měla by myslet i na oběti a společnost, které jsou rovněž dotčeny pácháním trestné činnosti. Stejně jako společnost by měla mít povědomí o práci s pachateli trestné činnosti. Nabízí se tu cesta a možnost velmi efektivní, kterou bych ráda zmínila, a tou je právě restorativní justice.

2.1 Definice restorativní justice

Zehr definuje restorativní koncept jako restorativní proces justice, jenž v maximální možné míře zapojuje všechny, kterých se daná činnost dotkla. Restorativní justice usiluje o maximální možnou míru uzdravení a obnovu trestným činem narušených vztahů a za tímto účelem účastníkům umožňuje společně identifikovat způsobené újmy a vzniklé potřeby a od nich se odvíjející povinnosti a závazky.¹³ Zdůrazňuje, že je třeba vytvořit takové podmínky, aby přímí účastníci měli možnost se zapojit a společně hledat řešení dané situace. Je třeba usilovat o uzdravení vztahů a vytvořit takové podmínky, aby přímí účastníci mohli v co nejširší možné míře na hledání řešení dané situace společně participovat. Jde tedy o propojení procesní a hodnotové definiční roviny.¹⁴

Restorativní justice je konceptem, hnutím a moderní vizí trestněprávní politiky, která říká, že trestný čin primárně nenarušuje právní normy, ale způsobuje újmu a narušuje mezilidské vztahy.

Nalézáním spravedlnosti z restorativního úhlu pohledu žádá, abychom změnili naši perspektivu řešení následků trestné činnosti a hledali taková řešení, která povedou k nahrazení způsobené újmy a reakci na skutečné potřeby obětí, motivují pachatele k převzetí odpovědnosti a napomáhají tak obětem,

¹³ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. 1. vydání. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. ISBN 80-902998-1-4. s. 26.

¹⁴ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-756-9. s. 9-10.

pachatelům a dotčeným komunitám uzdravit jejich trestným činem zasažené životy.

Hlavní body, na které se restorativní justice zaměřuje jsou:

- orientuje se na způsobenou újmu a potřeby trestným činem zasažených osob,
- vyvozuje důsledky a podporuje pachatele v přijetí odpovědnosti,
- zmocňuje účastníky k řešení konfliktu,
- brání pachatelům v recidivě,
- dává všem zúčastněným větší pocit spravedlnosti,
- šetří peníze systému trestní justice.¹⁵

2.2 Restorativní justice v oblasti vězeňství

Na první pohled se může zdát, že vězeňství, vězení či trest odnětí svobody jsou instituty, které jsou konceptu restorativní justice natolik vzdáleny, že vést úvahy o tom, co mají tyto fenomény společného, nebo co by společného mít mohly, je jen dobře míněná utopie. Restorativní justice se jako hnutí formovala ve snaze vymezit se vůči klasickému retributivnímu systému, který stavěl na prokázání viny a potrestání pachatele bez snahy o další přesah, a to zejména ve vztahu k oběti a zasaženým komunitám. Restorativní přístup naproti tomu primárně trval na nápravě vzniklých škod a zasažených vztahů mezi jednotlivci navzájem a mezi jednotlivci a danou komunitou, přičemž zásadní vždy bylo, aby řešení dané situace hledali ti, kterých se daná situace dotkla.

Univerzálně přenosný návod, jak výše uvedené realizovat v praxi, však od restorativní justice neuslyšíme. Koncept restorativní justice nevznikal jako jasně strukturovaný model, jakým by aktivní nalézání spravedlnosti mělo fungovat. Restorativní hnutí vznikalo živelně a po vlastní ose v radě zemí jak angloamerického, tak kontinentálního právního systému, přičemž v rámci tohoto myšlenkového proudu byly od počátku vedeny různé polemiky o tom, jaké jsou hlavní restorativní hodnoty a východiska, jakým způsobem by měly být

¹⁵ Cíle restorativní justice. *Restorativní justice* [online]. [cit. 2023-07-14] Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/o-restorativni-justici/>

restorativní myšlenky zapojeny do právních řádů jednotlivých zemí, jakou formu by měly restorativní programy mít a v neposlední řadě jak restorativní justici vůbec definovat. Neexistuje proto ani jediné řešení, jak restorativní přístup v rámci jednotlivých trestněprávních úprav aplikovat na oblast vězeňství a výkon trestu.¹⁶

Ke změně postoje restorativní koncept v podstatě motivuje i samotná restorativní praxe, která na daném poli vyvíjí aktivity v řadě směrů a proměňuje tak vězeňské prostředí v duchu restorativních hodnot a postojů, bez většího ohledu na debatu, která se na akademické úrovni v tomto smyslu vede.

Vznikají tak iniciativy, které se snaží vytvořit z vězeňské instituce takový prostor, jemuž budou dominovat oproti hodnotám patřícím charakterově trestajícímu systému hodnoty restorativní.

Tabulka 1 Rozdílné hodnoty

Hodnoty trestajícího systému	Restorativní hodnoty
potrestání	uzdravení
kontrolovat vězně	podpořit, posílit lidi
vyločit, separovat	zapojit, participovat
stigmatizovat	respektovat
přijetí viny jako pasivního úkonu	přijetí osobní zodpovědnosti
řád a bezpečnost jsou vynucovány nadřazenou silou	pořádek je výsledkem negociace konfliktů
usměrňování	podporující individualitu

Zdroj: MASOPUST ŠACHOVÁ, 2019, s. 183

Existuje řada restorativních technik, které je možno ve vězeňském prostoru rozvíjet. Jak však zastánci restorativní podoby vězení zdůrazňují, nejde jen o realizaci jednotlivých restorativních programů, byť i to má samozřejmě svůj význam. Usilujeme-li však o vytvoření takového vězení, které by sledovalo naznačené restorativní hodnoty, je potřeba změny hlubšího charakteru, která dle K. Edgara a T. Newella zasáhne mocenskou strukturu, organizační systémy,

¹⁶ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní justice v oblasti vězeňství: utopie, nebo výzva?/The Restorative Justice in Prison Settings* [online]. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2016, roč. 16, č. 1, s. 22 [cit. 2023-07-14]. ISSN 1805-2789. Dostupné z: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=768173>

bezpečnostní nastavení, rituály, tradice a symboly, které ve vězeňském prostoru dominují. Podstatou je odklon od přísně hierarchického nastavení a prohloubení partnerské roviny mezi všemi osobami, které se v daném prostoru pohybují.¹⁷

V českém vězeňském prostředí se v posledních letech začínají uplatňovat různé přístupy a programy mající restorativní charakter. Některé probíhají či probíhaly na úrovni projektových aktivit ve spolupráci Vězeňské služby ČR, Probační a mediační služby, anebo neziskových organizací, jiné se již řadu let objevují v různých standardizovaných vězeňských terapeutických programech.

Aktuálně jsou v českých věznicích realizovány některé restorativní programy:

- Building Bridges – restorativní program realizovaný Mezinárodním vězeňským společenstvím již od roku 2014.
- Vnímám i tebe – program pro pachatele vytvořený v rámci projektu Křehká šance II Probační a mediační službou.
- Program sociálního centra KAPPA-HEP – státní nezisková organizace nabízí vlastní verzi restorativního programu.

Restorativní programy vytvářejí bezpečný prostor pro setkání oběti, pachatele, případně dalších osob. Mohou tak společně hovořit o tom, jaký měl trestný čin dopad na jejich životy a jak způsobené následky napravit. Restorativní programy nenahrazují trestní řízení, ale doplňují ho. Probíhají paralelně nebo nezávisle na něm.¹⁸

¹⁷ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-756-9. s. 183.

¹⁸ *Restorativní programy*. *Restorativní justice [online]*. [cit. 2023-07-25]. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/o-restorativni-justici/restorativni-programy/>

3 Kriminální recidiva

V této části kapitoly podám definici kriminální recidivy a rozliším různé druhy pojetí kriminální recidivy, co konkrétní způsoby pojetí znamenají, jaký je mezi nimi rozdíl a jaké jsou příčiny kriminálního chování.

3.1 Obecná definice

Pojem recidivy je užíván více vědními obory (např. medicínou) k vyjádření „opakování něčeho, co již minulo“. Z tohoto důvodu je vhodné užívat pro označení opětovného kriminálního jednání výstižnější termín, a to kriminální recidiva, i když i v této studii je často užíván pojem recidiva a recidivisté bez přívlastků.¹⁹

Kriminální recidiva z pohledu současné právní vědy představuje pluralitní formu trestné činnosti, která se stejně jako souběh vyznačuje jediným pachatelem a alespoň dvěma tímž pachatelem spáchanými trestnými činy. Základním identifikačním znakem takové recidivy je pravomocný odsuzující rozsudek, resp. pravomocný trestní příkaz, „vklíněný“ mezi několik za sebou spáchaných trestných činů.²⁰

3.2 Trestněprávní pojetí kriminální recidivy

Podle kterého o recidivu (zpětnost) jde tehdy, když se pachatel dopustí trestného činu poté, co byl již za předchozí trestný čin pravomocně odsouzen. Recidivní trestná činnost pak bývá soudem zohledňována při ukládání trestu obžalovanému.²¹

Trestněprávní recidiva představuje v rámci kriminality zvláštní kategorii trestné činnosti, která je svou podstatou, následky a svými asociálními nositeli

¹⁹ MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté: (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-119-6. s. 7.

²⁰ Tamtéž, s. 14.

²¹ Tamtéž, s. 8.

pro společnost obzvlášť nebezpečná. Tuto nebezpečnost lze spatřovat v následujícím:

Vysoký podíl recidivy na spáchaných TČ:

- páchání společensky nejnebezpečnějších, kvalifikovaných TČ,
- negativní působení na osoby dosud netrestané (návod k TČ, organizování trestné činnosti),
- ztížené odhalování a dokazování trestné činnosti v důsledku znalosti forem a metod práce orgánů činných v trestním řízení recidivisty,
- negativní působení na spoluodsouzené v nápravně výchovných ústavech,
- ani předchozí odsouzení pachatele nemá pozitivní vliv k nápravě.²²

Dřívější odsouzení pachatele pro jiný trestný čin je základním znakem recidivy, který ji odlišuje od souběhu trestných činů. U recidivy rozsudek o dřívějším odsouzení musí být v právní moci a až poté musí být spáchán nový trestný čin. Pokud byl další trestný čin spáchán před právní moci rozsudku o dřívějším odsouzení, jde o souběh trestných činů, podle okolností případu jednočinný nebo vícečinný. V případech, kdy je další trestný čin spáchán v době po vyhlášení odsuzujícího rozsudku soudem prvního stupně za trestný čin předchozí, ale ještě předtím, než tento rozsudek nabyl právní moci, nejde o souběh a ani o recidivu. Tento případ je označován jako recidiva nepravá, označovaná také jako „recidiva zdánlivá“, neboť neobsahuje oba znaky recidivy.

Do roku 2010 platný trestní zákon (č. 140/1961 Sb.) obsahoval speciální kategorii pachatelů – zvlášť nebezpečných recidivistů. V ustanovení § 41 odst. 1 tohoto trest. zákona byly uvedeny dvě podmínky zvlášť nebezpečné recidivy, při jejichž pojmovém vymezení se vycházelo jednak ze znaku zvláštní závažnosti spáchaných úmyslných trestných činů a jednak ze soustavného páchání úmyslných trestných činů téže povahy. Výrok o uznání pachatele zvlášť nebezpečným recidivistou měl za následek podstatné zvýšení trestní sazby trestu odnětí svobody stanovené pro trestný čin ve zvláštní části trestního

²² SVATOŠ, Roman. *Kriminologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. ISBN 978-80-7380-389-6. s. 49.

zákona (§ 42 odst. 1 trest. zákona) a přísnější podmínky pro podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (§ 62 trest. zákona).

V novém trestním zákoníku (zákon č. 40/2009 Sb.) doznal koncept právního pojetí recidivy opět změn. Kategorie zvlášť nebezpečné recidivy se již nevyskytuje, ale je zde zakotvena možnost mimořádného zvýšení trestu odnětí svobody u pachatele, který znovu spáchal zvlášť závažný zločin, ačkoli již byl pro takový nebo jiný zvlášť nebezpečný zločin potrestán. Recidiva „vytváří“ přitěžující nebo zvlášť přitěžující okolnost § 42 písm. p) trest. zákona. Je určující pro povahu a závažnost spáchaného trestného činu, i pro možnosti nápravy pachatele a je také významná pro zařazování odsouzených do jednotlivých typů věznic.²³

3.3 Kriminologické pojetí kriminální recidivy

Kriminologické pojetí recidivy vyjadřuje opětovné spáchání trestného činu bez ohledu na to, zda pachatel byl za předchozí trestný čin (či trestné činy) odsouzen nebo vůbec stíhán. Rozdíl mezi trestněprávním a kriminologickým pojetím recidivy je dán skutečností, že v právním smyslu nejde o recidivu, hledí-li se na pachatele, pokud jde o dřívější odsouzení, jako by nebyl odsouzen, což je pro kriminologické pojetí recidivy irelevantní.²⁴

Kriminologické pojetí může být též někdy označováno jako kriminologicko-behaviorální, (opakování asociálního jednání, nejen kriminálního a pokračování v kriminální kariéře).²⁵

Kriminologické pojetí recidivy je širší, než je zákonná definice recidivy v jejím právním pojetí. Značný význam má skutečnost, zda nově spáchanému trestnému činu předcházelo resocializační působení, ať již v jakékoli formě, které

²³ MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté: (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-119-6. s. 8-9.

²⁴ GŘIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. s. 109.

²⁵ MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté: (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-119-6. s. 10.

se však minulo účinkem. Kriminologické pojetí recidivy (pokud je uplatněno) právě svou šíří pomáhá orgánům činným v trestním řízení správně posuzovat osobu pachatele a jeho nebezpečnost pro společnost. To má význam z hlediska důsledné individualizace trestů a opatření ukládaných pachatelům trestných činů. Kriminologické pojetí recidivy bývá, při jeho správném chápání, vodítkem pro určení stupně nebezpečnosti trestného činu a jeho pachatele pro společnost.²⁶

Poznatky o recidivě odsouzených získané z opisů trestních rejstříků v kriminologickém pojetí, tedy ve všech zde vyznačených odsouzeních.²⁷

Tabulka 2 Členění odsouzených dle počtu již vykonaných trestů odnětí svobody k 31. 12. 2022

Kolikrát ve výkonu trestu	Muž	Žena	Celkový součet	Celkem v %
0x	5 144	787	5 931	33,90%
1x	3 406	344	3 750	21,43%
2x	2 252	143	2 395	13,69%
3x	1 626	87	1 713	9,79%
4x	1 139	55	1 194	6,82%
5x	813	25	838	4,79%
6x	557	21	578	3,30%
7x	370	9	379	2,17%
8x	261	7	268	1,53%
9x	175	5	180	1,03%
10x	102		102	0,58%
více než 10x	167	3	170	0,97%
Celkový součet	16 012	1 486	17 498	100,00%

Zdroj: Vězeňská služba České republiky (Statistická ročenka)

3.4 Penologické pojetí kriminální recidivy

Penologie má charakter transdisciplinární, soustřeďuje se a rozvíjí poznatky z trestněprávních, ze společenských, z pedagogických a dalších

²⁶ MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté: (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-119-6. s. 10.

²⁷ Tamtéž, s. 105.

vědních disciplín. Má blízko především ke kriminálním vědám (např. kriminologii, trestněprávní vědě či kriminální politice). Poznatky získané v rámci penologie pak mohou představovat významné východisko pro legislativu v oblasti trestněprávních sankcí a jejich výkonu a jsou důležité i pro úvahy ve směru prevence a kriminality, zejména recidivy trestné činnosti.²⁸

Penologický (penitenciární) pojem recidivy je naplněn tehdy, je-li tatáž osoba nejméně podruhé ve výkonu trestu odnětí svobody.²⁹

Kriminalisticko-statické označení znamená opětovné trestní stíhání a odsouzení pachatelů k trestu, tj. pachatelů opakovaně evidovaných v kriminální (soudní, vězeňské) statistice.

Penologické pojetí recidivy je užší než recidiva v právním pojetí, neboť eviduje pouze pachatele, kteří již dříve byli vězněni. Opakovaný výkon trestu odnětí svobody u těchto osob, u nichž se předchodí výkon trestu minul svým výchovným účinkem, by měl probíhat odlišně od výkonu trestu osob, které jsou vězněny poprvé.³⁰

3.5 Příčiny kriminální recidivy

Trestnou činnost častěji páchají muži, poměr pachatelů mužského a ženského pohlaví je přibližně 10 : 1. Pachatelé trestné činnosti jsou nejčastěji mladí muži. V současné době tvoří převážnou část recidivistů lidé do 30 let. Po padesátém roce života četnost trestné činnosti klesá, lidé starší 60 let tvoří jen 1 % delikventní populace. V průběhu života dochází i ke kvalitativní proměně trestné činnosti, u starších pachatelů jde většinou o kriminalitu páchanou jednotlivcem a vázanou na nejbližší okolí, zatímco u adolescentních jedinců jde

²⁸ RASZKOVÁ, Tereza a HOFERKOVÁ, Stanislava. *Kapitoly z penologie I: vězeňství*. Vydání: druhé, rozšířené a aktualizované. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. ISBN 978-80-7435-716-9. s. 12.

²⁹ GŘIVNA, Tomáš; SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. s. 109.

³⁰ MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté: (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-119-6. s. 9-10.

²⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0696-5. s. 735-736.

častěji o trestné činy spáchané ve skupině a zaměřené i proti zcela neznámým lidem. Kriminální recidivisté mívají nižší vzdělání, obvykle jim chybí jakákoli profesní kvalifikace a jsou častěji příslušníky nižší sociální vrstvy nebo nějaké menšiny.

K rozvoji kriminální aktivity mohou přispět různé faktory. Kriminální chování je výsledkem interakce mezi komplexem vnějších vlivů a vlastností pachatele.³¹ Mezi příčiny kriminálního chování patří bezesporu kriminogenní-rizikové faktory. V kriminologii se označují jako rizikové činitele, které vyvolávají, usnadňují nebo podporují páchaní trestných činů. Rizikové faktory jsou vzájemně propojené kombinovaným způsobem. Žádný z těchto faktorů nelze pokládat za jednoznačnou příčinu kriminálního chování. Rizikové faktory primárně zvyšují riziko výskytu počátku, frekvence, perzistence nebo trvání kriminálního jednání.³² K rozvoji kriminální aktivity mohou přispět různé faktory. Kriminální chování je výsledkem interakce mezi komplexem vnějších vlivů a vlastností pachatele. V krajním případě může být určující jen jeden z nich.³³ Individuální faktory reprezentují chování jedince a jeho individuální charakteristiky, které ovlivní riziko nebo rezistenci k zapojení do kriminálního (násilného jednání).

Jednotlivé rizikové faktory rozdělujeme do kategorií:

- nízká inteligence a slabý školní výkon (nízká úroveň rozumových předpokladů je predátor kriminálního chování a může být identifikována poměrně brzy),
- empatie (je dostatečně známým faktem, že schopnost vcítění je důležitým osobnostním rysem, jehož deficit souvisí s kriminálním, zejména kriminálně agresivním chováním),
- impulzivita (je podle literatury i praktických zkušeností jednou z nejkritičtějších osobnostních dimenzí, které předpovídá páchaní trestné činnosti),

³² BLATNÍKOVÁ, Šárka a NETÍK, Karel, 2008. *Predikce vývoje pachatele*. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008. ISBN 978-80-7338-075-5. s. 11-12.

³³ VÁGNEROVÁ, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0696-5. s. 736.

- rodinné rizikové faktory (kriminální a antisociální rodiče, rozsáhlá velikost rodiny, techniky/způsoby výchovy dítěte rodičem, zneužívání, narušené rodiny),
- kriminalita v rodině (kriminální a antisociální rodiče mají tendenci mít delikventní a antisociální děti),
- početná rodina (velký počet dětí v rodině je relativně silný a aplikovatelný prediktor delikvence),
- způsoby výchovy dítěte (nedostatek rodičovského dohledu je jedním z nejsilnějších symptomů rozvíjejících se problémů s chováním a delikvencí),
- zneužívání a zanedbávání dětí (děti, které jsou fyzicky týrané nebo zanedbávané či sexuálně zneužívané projevují sklon k pozdějšímu páchání trestné činnosti),
- neúplné rodiny (většina studií neúplných rodin pracuje se ztrátou otce spíše než matek, protože ztráta otce je mnohem obvyklejší. obecně se ukazovalo, že dítě separované od biologického rodiče s větší pravděpodobností poruší zákon než dítě z úplné rodiny).³⁴

Situační faktory mohou být spouštěčem kriminálního chování, důležitá je např. dostupnost cíle, pocit snadnosti jeho dosažení, nepřítomnost jiných lidí či opilost a užívání drog, které ovlivní sebeovládání. Situačně, resp. do určité míry náhodně může být navozeno i jednání, které se nakonec stane důležitým mezníkem v životě daného jedince, bez ohledu na jeho minulost. Například dosud netrestaný člověk způsobí někomu v opilosti újmu na zdraví. Následující zásah do života (odsouzení, výkon trestu, ztráta sociálního postavení) může zásadně ovlivnit jeho další směřování. Stigma trestaného bude představovat tak velkou zátěž, že se s ní nedokáže uspokojivě vyrovnat.³⁵

Kriminální recidivisté jsou většinou nezaměstnaní, polovina z nich nepracuje a polovina jen občas. Jsou obtížně zaměstnatelní z důvodu

³⁴ BLATNÍKOVÁ, Šárka a NETÍK, Karel, 2008. *Predikce vývoje pachatele*. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008. ISBN 978-80-7338-075-5. s. 18-31.

³⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0696-5. s. 736-737.

nedostatečné pracovné kvalifikácie (väčšinou jde o ľudí se základným vzdelávaním), chýbajú pracovných návykov i stigmatu kriminálnika. Prácu ťažko získavajú, a pokiaľ ju získajú, dlhú dobu jej nevydržia, pretože nie sú schopní systematicky pracovať. Neschopnosť rešpektovať pravidlá sa prejaví i v tejto oblasti (nepravidelná dochádzka, špatná pracovná morálka apod.). Väčšinou sú zadlžení, ale iba tretina z nich hodlá svoje dlhy splácať. Žijú na ubytovniach a v azylových domoch, občas i na ulici. Mívajú problematiku vzťahov s ľuďmi, nie sú schopní udržať stabilnejší partnerský či priateľský vzťah a chýbajúci fungujúci zázemie prispieva k ich ďalšiemu sociálnemu propadu. Riziko pokračovania kriminálnej aktivity zvyšuje užívanie psychoaktívnych látok (závislosť na alkohole, drogách priznáva 40 % z nich). Častejšie mívajú i psychické problémy, štvrtina recidivistov bola liečená na psychiatrii, obvykle v súvislosti s užívaním psychoaktívnych látok.³⁶ Časť recidivistov po propustení z výkonu trestu odňatia slobody nemá funkčnú rodinnú zázemie, nemá kde bývať, nepracuje, je obťažovaná vysokými dlhmi.³⁷ Pre väčšinu z nich nie je pobyt vo väzení tak veľkou hrozbou, aby im zabránila v opätovnom páchaní trestnej činnosti. Nedôvera a odmietanie majoritnej spoločnosti sa prejaví prijatím kriminálnej identity a posilovaním väzby na spoločnosť podobne zamienených ľudí. Páchanie trestnej činnosti i pobyt vo výkonu trestu sa stanú súčasťou ich životného štýlu a lze iba ťažko predpokladať, že by im mohli byť zmeniť.³⁸ Také dlhy im to asi nedovolia, ani v prípade, že by o to niektorí z nich stáli.³⁹ Celoživotná kariéra kriminálneho recidivistu vedie k komplexnému sociálnemu a ekonomickému propadu.⁴⁰

³⁶ VÁGNEROVÁ, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0696-5. s. 738.

³⁷ KIŠŠOVÁ, Michaela a ONDICOVÁ, Magdaléna. *Terciárna prevencia v širšom sociálnom kontexte: Zborník z medzinárodného odborného seminára konaného 10. a 11. decembra 2013 v Bratislave*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2011. ISBN 978-80-8054-593-2. s.105.

³⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0696-5. s. 738.

³⁹ KIŠŠOVÁ, Michaela a ONDICOVÁ, Magdaléna. *Terciárna prevencia v širšom sociálnom kontexte: Zborník z medzinárodného odborného seminára konaného 10. a 11. decembra 2013 v Bratislave*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2011. ISBN 978-80-8054-593-2. s.105.

⁴⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0696-5. s. 738.

Tabulka 3 Členění odsouzených dle nejvyššího dosaženého vzdělání k 31. 12. 2022

Nejvyšší dosažené vzdělání	Muž	Žena	Celkový součet	Celkem v %
nezjištěno (cizinec), neuvedeno	145	7	152	0,87%
zvláštní škola	406	41	447	2,55%
bez základního vzdělání	32	6	38	0,22%
nedokončené základní	218	24	242	1,38%
základní vzdělání	7 578	827	8 405	48,03%
vyučení bez maturity	5 728	351	6 079	34,74%
vyučení s maturitou	338	20	358	2,05%
středoškolské vzdělání bez maturity	89	11	100	0,57%
středoškolské všeobecné vzdělání s maturitou	211	41	252	1,44%
středoškolské odborné vzdělání s maturitou	982	130	1 112	6,36%
vyšší odborné	22	4	26	0,15%
vysokoškolské vzdělání - bakalářské	61	3	64	0,37%
vysokoškolské vzdělání - magisterské	60	7	67	0,38%
vysokoškolské vzdělání - inženýr	114	9	123	0,70%
vysokoškolské vzdělání - doktorské	28	5	33	0,19%
Celkový součet	16 012	1 486	17 498	100,00%

Zdroj: Vězeňská služba České republiky (Statistická ročenka)

4 Kriminální kariéra

Je třeba rozlišovat kriminální recidivu od kriminální kariéry. V této kapitole proto uvedu, co znamená kriminální kariéra, ale také to, v čem je třeba spatřovat rozdíly.

Ačkoli někteří autoři užívají pojmu kriminální kariéra zpravidla jako synonyma kriminální recidivy, považujeme za vhodné oba termíny významově odlišovat. Zatímco kriminální recidiva se užívá k obecnému označení opakování trestné činnosti, termín kriminální kariéra navíc obsahuje významné aspekty vývoje individuální trestné činnosti, předpokládá začátek, trvání a eventuálně konec páchaní trestné činnosti.⁴¹

Na nejelementárnější úrovni je kriminální kariéra charakterizována longitudinálními sekvencemi kriminálních činů (událostí), kterých se dopustil určitý pachatel na své cestě životem. Koncept kriminální kariéry je užíván pro popis začátku, pokračování a konce kriminálních aktivit recidivujícího pachatele. Zdůrazňuje potřebu zkoumat problémy související s tím, proč a kdy osoby začínají s kriminálním chováním, proč a jak pokračují v páchaní trestné činnosti, proč a jestli kriminální chování se stává častějším nebo závažnějším či specializovanou činností, a proč a kdy osoby upustí či přestanou páchat trestnou činnost (destinace).⁴²

Blumstein, Cohenová a Hisieh popisují „kariéru“ jako trajektorii kriminální aktivity jedince od prvního do posledního trestného činu. Konstrukt kriminální kariéry není teorií kriminality, což bylo také terčem kritiky. Kriminální kariéra představuje způsob, jak strukturovat a sestavovat znalosti o důležitých rysech kriminálního chování jedince pro účely sledování jevu a „měření“, a že takové rozlišení je důležité, protože umožňuje odhalit rozdílnou kauzální souvislost jednotlivých dimenzí.⁴³

⁴¹ VÁLKOVÁ, Helena, KUČHTA, Josef a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-429-2. s. 396.

⁴² BLATNÍKOVÁ, Šárka a NETÍK, Karel, 2008. *Predikce vývoje pachatele*. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008. ISBN 978-80-7338-075-5. s. 44.

⁴³Tamtéž, s 46.

Z vývojového hlediska lze podle Engela odlišit několik typů kriminální kariéry:

- kriminální exces v případě ojedinělé trestné činnosti, např. nedbalostní povahy u jinak prosociálně orientované osoby; v tomto případě nejde o skutečnou kriminální kariéru,
- kriminální epizoda charakteristická krátkým obdobím opakované trestné činnosti (maximálně do tří let); ta se může opakovat,
- kriminální perseverace, pro niž je typické relativně dlouhé období páčání trestné činnosti (do deseti let),
- kriminální komunita s prakticky trvalou kriminální recidivou.⁴⁴

4.1 Příčiny kriminální kariéry

V anamnéze chronických pachatelů trestných činů se již v průběhu dětství objevují signály nepřizpůsobivosti a neschopnosti respektovat běžné normy chování. Příslušnost k partě, často jednoznačně asociálně zaměřené, zvyšuje riziko identifikace s jejími hodnotami, experimentace s asociálními aktivitami a rozvoje nežádoucích způsobů chování. Nedokončené vzdělání a chybějící kvalifikace je dalším faktorem (základní vzdělání mělo 40 % kriminálních recidivistů). Významným signálem nežádoucího vývoje je umístění do výchovného ústavu (u 20 % kriminálních recidivistů).⁴⁵

Budoucí recidivisté začínají relativně záhy s pohlavním životem (někdy již ve 13 či 14 letech věku), pro nějž je charakteristická pohlavní promiskuita. Objevuje se abúzus alkoholu, kouření, někdy drogy. Masivní a výchovně nezvladatelné poruchy chování bývají zpravidla příčinou hospitalizace dítěte na dětské psychiatrii, v extrémních případech uložení sociální výchovy. Velmi často lze zaměřeným vyšetřením u takových dětí nalézt syndrom deficitu pozornosti a hyperaktivity, dříve nazývaný lehkou mozkovou dysfunkcí. První institucí, se kterou se takto „vybavené“ dítě dostává do střetu, je škola. První

⁴⁴ VÁLKOVÁ, Helena, KUČHTA, Josef a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-429-2. s. 397.

⁴⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0696-5. s. 737.

trestní stíhání charakterizující počátek rozvinuté kriminální kariéry se objevuje zpravidla ve věku mladistvém, tj. mezi 15. až 17. rokem.

Obecně platí, že průběh rané fáze kriminální kariéry určuje povahu rozvinuté fáze. Čím dříve daný jedinec začíná s trestnou činností, tím pravděpodobněji bude jeho kriminální kariéra stabilnější (kriminální kontinuita).⁴⁶ Pobyť ve výkonu trestu představuje zásadní mezník rozhodující o jejich budoucím životě. Další trestný čin spáchají obvykle v průběhu dalších tří let.⁴⁷

⁴⁶ VÁLKOVÁ, Helena, KUČHTA, Josef a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-429-2. s. 397-398.

⁴⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0696-5. s. 738.

5 Osobnost kriminálního recidivisty – muž

Recidivista je člověk, který je subjektem kriminální recidivy. V této kapitole se nejprve zaměřím na osobnost kriminálního recidivisty a dalších aspektů s tím spojených. Nejen muži však páchají trestnou činností, a proto je důležité se zmínit i o ženách, které rovněž najdeme ve výkonu trestu a jejich počty nebezpečně stoupají. Poté se budu věnovat typologii pachatelů trestných činů.

Kriminologie pod pojmem pachatele chápe nejen osoby, které se dopustily činů označených zákonem jako trestné činy, ale i některé osoby, které orgány činné v trestném řízení trestně nestíhají. Věnuje pozornost také jedincům, kteří svým věkem (děti) nebo stavem vědomí (nepříčetnost) přesahují rámec vymezený trestním právem. Zabývá se též osobami, jež si již trest za spáchaný trestný čin odpykaly, ale i jedinci označovanými jako potenciální pachatelé trestných činů. Zajímá se rovněž o jedince, kteří se vyznačují tzv. sociálně patologickým chováním (tj. o osoby závislé na drogách či alkoholu, o chorobné hráče, prostituující osoby, příznivce extremistických hnutí apod.).⁴⁸ Podle Holcra v trestněprávním pojetí je pachatelem ten, kdo se dopustil TČ, a byl kvůli tomu stíhaný. Trestněprávní chápání pachatele je tedy užší než kriminologické. Kriminologické poznatky o pachateli jsou využívány v různých vědních oborech jako kriminalistice, trestním právem, soudní psychiatrii, psychopatologii.⁴⁹

Osobnost pachatele je nejčastěji chápána jako hypotetický konstrukt vyjadřující vnitřní dynamickou organizaci lidské psychiky, která determinuje její vnější projevy. Obsáhleji řečeno, osobnost je „dynamický soubor relativně trvalých vlastností, které se utvářejí v průběhu individuálního vývoje a které předurčují schopnost adaptace na okolí, a projevující se určitým způsobem v mezilidských a širších sociálních vztazích“. Obraz pachatele, především popis jeho osobnosti, je nezbytným zdrojem pro pochopení a vysvětlení jeho

⁴⁸ GŘIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. s. 95.

⁴⁹ HOLCR, Květoň. *Kriminológia*. 1. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2008. ISBN 978-80-8078-206-1. s. 77.

kriminálního jednání a současně i nezbytným předpokladem k zacílení preventivních opatření proti kriminalitě a zvýšení její účinnosti.⁵⁰

Podle Novotného a Zapletala je osobnost pachatele v kriminologii (stejně jako v psychologii) nejčastěji chápána jako organizovaný, dynamický a interindividuálně odlišný celek psychofyzických dispozic determinujících průběh a projevy psychických procesů (reakcí) odrážejících se v chování a jednání.⁵¹

Poznání osobnosti recidivního pachatele, její struktury a dynamiky, tj. motivace chování, jejího vývoje a podmínek, je klíčové pro porozumění příčinám trestné činnosti. Kriminální recidivisté představují „tvrdé jádro“ kriminality především proto, že jsou zjevně rezistentní vůči snahám společnosti o jejich opětovné začlenění do normálního, tj. nekriminálního života. Tyto snahy se pohříchu omezují převážně jen na sankce, přičemž z teorie učení je známo, že trest pouze blokuje nežádoucí chování, ale nevytváří k němu vhodné alternativy.⁵²

Yochelson a Samenow přinesli do kriminologické teorie nové způsoby uvažování a pojmy, které byly dlouho a neprávem opomíjeny (odpovědnost, rozhodování, volba). Walters a White pak navrhli tzv. kognitivní model kriminality jako životního stylu. Formovali osm kognitivních vzorců („chyb myšlení“), na jejichž základě se utváří kriminální životní styl multirecidivistů.

- Zmírňování, jež umožňuje pachateli negovat odpovědnost za vlastní činy, přesun viny na oběť, na brutální policisty nebo neprofesionální soudce.
- Odblokování směřující k překonání úzkosti z následků vlastního chování, překonání odstrašujícího působení sankce, např. užitím alkoholu, drog, určitým druhem hudby, zlostným obratem.
- Oprávnění odrážející pocit privilegovanosti typu „ostatní lidé jsou tu pro mne“ a umožňují svévolné jednání.

⁵⁰ GŘIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. s. 95.

⁵¹ NOVOTNÝ, Oto, Josef ZAPLETAL a kol. *Kriminologie*. 3. vydání. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2008. ISBN 978-80-7353-376-8. s. 119.

⁵² VÁLKOVÁ, Helena, KUČHTA, Josef a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-429-2. s. 405.

- Orientace na moc, která je odrazem zjednodušeného, jednodimenzionálního vidění světa: lidé se dělí na silné a slabé.
- Sentimentalita označující povrchní citovost, jejíž funkcí je udržet pozitivní sebeobran, ovšem nestálým a egocentrickým způsobem. Jejím projevem je snaha odsouzených věnovat se uměleckým, chovatelským, někdy též dobročinným aktivitám.
- Superoptimismus odrážející nerealistické postoje k sobě a svým schopnostem, včetně schopnosti vyhnout se následkům své trestné činnosti.
- Kognitivní tupost označující typickou intelektuální lenost recidivistů, neschopnost snášet nudu a vyvíjet dlouhodobější intelektuální úsilí; následkem toho je excesivní vyhledávání vnější stimulace (potřeba dobrodružství, vzrušení).
- Diskontinuita, charakteristická neschopností udržet zaměření, realizovat záměry či produkovat cílesměrné chování.⁵³

5.1 Kriminální recidivistka – žena

Ženy se chovají méně často kriminálním způsobem a bývají také méně často odhaleny a odsouzeny, i když je zřejmé, že ženská kriminalita narůstá.⁵⁴

Ženy plní ve společnosti odlišnou roli ve srovnání s muži. Mají do jisté míry jiné životní cíle a odlišné problémy ve sféře rodinné a pracovní. Tyto odlišnosti mezi muži a ženami se do značné míry promítají i do rozdílného obrazu jejich kriminálního chování.⁵⁵ Ženy a muži mají jiný způsob uvažování, jiné chování, rozdílnou motivaci, rozdílný způsob spáchání trestného činu. Existuje obecná tendence podceňovat ženskou kriminalitu.⁵⁶ Ačkoli nebývá ženská kriminalita považována za sociální problém, jsou to právě ženy, které

⁵³ VÁLKOVÁ, Helena, KUČHTA, Josef a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-429-2. s. 408.

⁵⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0696-5. s. 735.

⁵⁵ LABAJOVÁ, Lucie. *Kriminalita žen, její příčiny a možnosti nápravy* [online]. Ostrava, 2011 [cit. 2023-07-20]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/7vhcr0/?lang=en>. Bakalářská práce. Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta. Mgr. Lenka Kujevska

⁵⁶ SVATOŠ, Roman. *Kriminologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. ISBN 978-80-7380-389-6. s. 42.

sehrávají klíčovou roli při výchově dětí a jejich kriminální chování má mnohem horší účinky na výchovu a budoucí vývoj dětí než kriminalita mužů.

Vzrůst kriminality žen je možno vysvětlit na základě postupující emancipace, kdy se ženy s dosaženým rovnoprávným postavením ve společnosti snaží také o zajištění „rovnoprávnosti“ na poli kriminality. Předurčení žen k páčání trestné činnosti je menší než u mužů, a to zejména z důvodů, že nejsou propojeny s materiálním světem tak silně jako muži (jejich touha po bohatství a materiálních statcích je nižší). Za spáchaný trestný čin jsou ženy nuceny nést poměrně výraznější společenské a sociální stigma, než je tomu u mužů.⁵⁷

Většina prací zabývajících se osobností pachatele se orientuje na muže. Je to zřejmě dáno obecně nízkým podílem žen na celkové kriminalitě. V dostupných přehledových studiích zcela chybí odkazy na práce zabývajících se kriminální recidivou žen. Kováčiková stanovila pět faktorů kriminální recidivy žen:

- nedostatečný průběh socializace,
- snížená úroveň mentálních schopností,
- snížená úroveň kapacity normativního okruhu osobnosti,
- zvýšená expresivní pohotovost,
- zvýšená sociální distance a kriminalizační efekt.⁵⁸

5.2 Typologie pachatelů

Jedním z přístupů, jak sumarizovat či shrnout kriminální kariéru pachatelů, byl a je vývoj typologií, pokusů, jak klasifikovat (třídít) pachatele do jednoho ze souboru typů, založených na intenzitě nebo na profilu kriminálního chování.⁵⁹

⁵⁷ LABAJOVÁ, Lucie. *Kriminalita žen, její příčiny a možnosti nápravy* [online]. Ostrava, 2011 [cit. 2023-07-20]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/7vhcr0/?lang=en>. Bakalářská práce. Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta. Mgr. Lenka Kujevská

⁵⁸ VÁLKOVÁ, Helena, KUČHTA, Josef a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-429-2. s. 409.

⁵⁹ BLATNÍKOVÁ, Šárka a NETÍK, Karel, 2008. *Predikce vývoje pachatele*. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008. ISBN 978-80-7338-075-5. s. 99.

Typologie pachatelů je metoda, umožňující rozčlenit pachatele trestných činů podle určitých kritérií, znaků či souborů znaků do skupin, z nichž každou lze charakterizovat pomocí určitého modelu, typu, prototypu aj.

Typ je určitý komplex vlastností, rysů či jiných znaků osobnosti, které jsou ve společném větším počtu osob. Podle těchto znaků lze utvořit dílčí skupiny v rámci konkrétní typologie.

Rozlišujeme čtyři základní temperamentové typy užívané již od starověku:

- melancholik,
- choleric,
- flegmatik,
- sangvinik.⁶⁰

Výsledky empirických výzkumů potvrzují, že „čisté“ typy ve skutečnosti neexistují, vždy se jedná jen o přiblížení se nějakému, pro potřeby dalšího třídění vymezenému typu.

Vznik prvních kriminologických typologií byl spojen především se samotným kriminálním činem a s jeho pachatelem, často na úkor zohlednění podílu situace na kriminálním činu, úlohy oběti a vlivu širších společenských podmínek. Teprve později se při vytváření kriminologických typologií berou plně v úvahu i sociální podmínky ovlivňující život pachatele a důraz z činu a osobnosti pachatele se přenáší na vliv sociálního prostředí na kriminální jednání pachatele a na vliv stavu společnosti na vznik kriminality.⁶¹

Do současné doby bylo vytvořeno mnoho typologií pachatelů. Uvedu dvě rozdělení na základě typologie odrážející intenzitu kriminálního chování a typologie zaměřené na určitý aspekt.

⁶⁰ NOVOTNÝ, Oto, ZAPLETAL Josef a kol. *Základy kriminologie*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-821-0. s. 75

⁶¹ GŘIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. s. 97.

5.2.1 Typologie odrážející intenzitu kriminálního chování

Kariérový pachatel

Jak ve své práci uvádí Blumstein, jedním extrémem jsou pachatelé, jejichž kriminální kariéra se skládá pouze z jednoho trestného činu, a druhým jsou tzv. „kariéroví pachatelé“, kteří bývají často popisováni jako „nebezpeční nebo chroničtí“, tedy osoby, které se dopouštějí závažných trestných činů s vysokou frekvencí (četností) a po velmi dlouhé časové období. Oba „extrémní typy“ jsou pro kriminologii i trestní politiku významné. Pachatelé s krátkodobou kariérou, kteří se dopustí jen velmi mála trestných činů, pomohou výzkumníkům identifikovat externí faktory, které podporovaly brzké ukončení jejich kariéry a které lze ovlivnit „zvenku“. Jsou významní pro formulování strategií, které by umožnily identifikovat pachatele v začátku jejich kariér a zaměřit se, prostředky trestního soudnictví, na předcházení jejich zločinů, v tomto případě uvězněním.

Chronický pachatel

Pojem chronického pachatele je označení delikventa, který opakovaně, zpravidla již od dětství, se dopouští kriminality a který odpovídá za velkou část všech spáchaných trestných činů.

Podnětem k zavedení pojmu chronického pachatele do slovníku výzkumníků i pracovníků v praxi byla stěžejní práce Wolfganga a Seliina. Autoři se zaměřili na problematiku pachatelů, které nazvali „chronickými delikventními pachateli“.

V odborné literatuře lze najít několik definic „chronického pachatele“:

- Wolfgangova kohortová studie chlapců ve Filadelfii definuje tuto skupinu jako ty, kteří byli zatčeni nejméně pětkrát.
- Fraser a Norman definují svou chronickou populaci jako pachatele se čtyřmi nebo více rozsudky soudu pro mladistvé.
- Farrington a spolupracovníci uvádějí, že „chronický pachatel“ je označení užívané pro pachatele s nejméně deseti odsouzeními.

- Moffitová za chronického pachatele považuje „svého“ celoživotního perzistentního pachatele (jako protiklad adolescencí limitovaného pachatele).⁶²

5.2.2 Typologie zaměřené na určitý aspekt

V kriminologii se často setkáváme s rozdělením typologií podle toho, jaké vlivy na utváření osobnosti pachatele preferují. Rozhodující vliv připisují:

- a) biologickým dispozicím,
- b) psychickým dispozicím,
- c) vlivu sociálního prostředí.

Typologie upřednostňující vliv biologických dispozic

Mezi typologie upřednostňující vliv biologických dispozic na utváření osobnosti delikventa byly dříve řazeny především aplikace teorií tzv. kriminální antropologie, teorií fyziognomických a frenologických (vycházejících z měření lebky, jejího tvaru, výstupků, prohlubní a z nich odvozených psychických funkcí), tj. teorií založených na vnějších odlišnostech zločinců od nedelikventních lidí.

Klasickým představitelem skupiny typologií preferující vliv biologických dispozic na utváření osobnosti delikventa je Lombrosova teorie o tzv. rozeném zločinci. Cesare Lombroso rozlišoval jednotlivé typy zločinců podle biologických znaků (fyzických, ale i mentálních anomálií), a to nejen vrahy a zloděje, ale i politické delikventy a prostitutky.

Mezi nejznámější kriminologické typologie pachatele patří i teorie ztotožňující pachatele s osobou převážně slabomyslnou, oligofrenní. Koncepce oligofrenního pachatele je od 20. století spjata s měřením inteligence prováděných v rámci psychologického vyšetření speciálními testy.⁶³

⁶² BLATNÍKOVÁ, Šárka a NETÍK, Karel, 2008. *Predikce vývoje pachatele*. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008. ISBN 978-80-7338-075-5. s. 101-102.

⁶³ GŘIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. s. 97.

Typologie upřednostňující psychické dispozice

Zabývají se tím, jaký vliv mají psychické dispozice na utváření osobnosti delikventa. Vycházejí zejména z poznatků psychologie:

- zkoumá strukturu osobnosti (schopnosti, charakter, temperament, volní vlastnosti, motivace, postoje, zájmy atd.),
- zkoumá faktory II. řádu (extrovert, introvert),
- zkoumá adaptaci jedince na prostředí, nesoulad potřeb individua s prostředím se nazývá maladaptace.

Charakteristiky osobnosti pachatele dle psychických zvláštností:

- intelekt mimo normu,
- sexuální aberace,
- duševní nemoci a poruchy,
- stavy ztížené nepřičetnosti,
- výskyt toxikomanie.⁶⁴

Mezi tvůrce typologií řazených do této skupiny patří zejména H. J. Eysenck, autor teorie rozdílného podmiňování, která se opírá o poznatek, že lidské chování v dospělosti je podmíněno především výchovou v dětství, konkrétně, že reakce vychovávajícího na z pohledu nevhodné jednání vede ke změně takového jednání, k přizpůsobení se vychovávaného požadavkům vychovávajícího, a tato změna v chování přetrvává do dospělosti.⁶⁵

Typologie upřednostňující vliv sociálního prostředí

Zkoumá pachatele z pohledu, jaký vliv má prostředí, ve kterém žije, na jeho osobnost. Kriminologie vychází především z poznatků sociologie, zejména ze:

- zkoumání sociálního prostředí pachatele,
- zkoumání procesu sociálního učení,
- zkoumání hodnotových orientací pachatele a jeho sociální začlenění.⁶⁶

⁶⁴ SVATOŠ, Roman. *Kriminologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. ISBN 978-80-7380-389-6. s. 41.

⁶⁵ GŘIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. s. 99.

⁶⁶ SVATOŠ, Roman. *Kriminologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. ISBN 978-80-7380-389-6. s. 42.

Počátek sociologizujících typologií je v názoru, že o každém zločinci nelze tvrdit, že by se stal zločincem v každé době a za každých okolností.

Již F. Liszt rozdělval zločince na tři skupiny: příležitostné, zločince ze zvyku, kteří jsou schopní nápravy, a nepolepšitelné zločince, přičemž toto dělení spojoval se třemi individuálně preventivními funkcemi trestání (odstrašení, náprava, zneškodnění).⁶⁷

Mnohé z těchto teorií navazují na teorii diferencovaného sdružování E. H. Sutherlanda, která se zaměřuje na zkoumání společenských vztahů. Kriminální chování je v této teorii výsledkem sociálního učení.⁶⁸

Zde uvedené příklady typologií podle zvoleného třídícího hlediska jsou jen zlomkem z celkového počtu existujících typologií. Stále populární jsou však teorie zdůrazňující rozhodující vliv sociálních faktorů na utváření osobnosti delikventa a teorie, které kriminalitu chápou jen jako produkt společenských vztahů a odmítají potřebu zkoumání osobnosti delikventa.⁶⁹

⁶⁷ GRIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. s. 101.

⁶⁸ Tamtéž, s. 101.

⁶⁹ Tamtéž, s. 102.

6 Prevence kriminální recidivy

Zde se pokusím uvést, jaké možnosti prevence kriminální recidivy existují, jak jsou účinné, jaké jsou zkušenosti v České republice a jak by bylo možné ještě zlepšit tyto nástroje pro efektivnější adaptaci vězňených osob do společnosti po jejich propuštění z výkonu trestu. Dále definuji pojem alternativního trestu a uvedu programy zacházení osob ve výkonu trestu. Podám informace o složce Probační a mediační služby České republiky, jaké jsou její činnosti. Rovněž uvedu pilotní projekt otevřené věznice a jiné, aktuální programy v rámci snahy o snížení kriminální recidivy.

Nedílnou součástí, jak eliminovat kriminální recidivu je prevence kriminality. Představuje soubor nejrůznějších společenských aktivit orientovaných na odstranění, oslabení či neutralizaci kriminogenních faktorů. Prevence kriminality a s ní spojených sociálních patologií usiluje v konečné fázi o to, aby člověk nechtěl být asociál a věděl, proč to nechce, aby věděl, co je následováníhodné a čeho by se měl z osobních i společenských důvodů vyvarovat.⁷⁰

⁷⁰ GŘIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. s. 151-152.

Tabulka 4 Schéma prevence kriminality

PREVENCE	PRIMÁRNÍ Zaměřena na potenciální pachatele, situace, oběti	SEKUNDÁRNÍ Zaměřena na rizikové objekty	TERCIÁRNÍ Zaměřena na prevenci recidivy
SOCIÁLNÍ Orientována na sociálně- ekonomické faktory kriminality	Opatření směřující ke zlepšení společenských a ekonomických podmínek života	Opatření zaměřená na jednotlivé druhy rizikových skupin	Ukládání trestů, ochranných opatření a resocializačních opatření
SITUAČNÍ Orientována na kriminogenní situace a na zvýšení pravděpodobnosti odhalení pachatele	Informovanost o možnosti ochrany proti kriminalitě	Zhoršení podmínek pro páčání kriminality a opatření organizační	Zhoršování podmínek pro opakované páčání kriminality, příp. ve vymezených teritoriích a zvýšení míry objasňování trestných činů
VITKIMOLOGICKÁ Orientována na bezpečná jednání	Informovanost o možnosti obrany a správném chování občanů v případě ohrožení trestným činem	Informovanost o možnosti obrany proti jednotlivým druhům kriminality	Psychologická, zdravotní, právní pomoc a poradenství

Zdroj: Gřivna, Scheinost, Zoubková a kol., 2019, s. 152

Jedním z důvodů vysoké recidivy propuštěných osob (65 % propuštěných se do vězení během svého života vrací, do 2 let po propuštění se opakované trestné činnosti dopouští 45 % propuštěných osob) je nedostatečná dostupnost a provázanost systému přípravy na propuštění a následné podpory po propuštění.

Klíčovými faktory úspěšné a efektivní práce s propuštěnými osobami jsou dle zahraničních zkušeností:

- provázané řízení a koordinace kontinuální péče na národní i regionální úrovni, zajištění dostatečného rozsahu poskytované péče,
- včasné zahájení přípravy na propuštění během výkonu trestu odnětí svobody, zajištění dostatečných kapacit ke koordinaci kontinuální práce a propojení na externí subjekty a komunitu,
- provázanost odborného zacházení věznic s činností externích subjektů vč. sdílení relevantních informací,

- uplatnění case managementu s cílem poskytovat komplexní a vzájemně provázané služby reagující na potřeby jednotlivců,
- využití potenciálu komunity a rodin v procesu integrace vězněných osob po propuštění.⁷¹

V době výkonu trestu má být odsouzený připravován pro život na svobodě, učit se sociálně přijatelným způsobům chování, sebeovládání, vytváření vhodných strategií apod. Příprava může být úspěšná, jen pokud je vězeň motivován a má relativně blízkou perspektivu propuštění. Adaptace na vězeňské prostředí vede ke ztrátě mnoha dovedností a návyků.

Propuštění na svobodu představuje zátěž, která je tím větší, čím déle byl člověk uvězněn. Propuštěný může prožívat „križi svobody“, která je výrazem nezvládnutí náhlé zásadní změny života. K recidivě kriminálního chování dochází často již v adaptační fázi, tj. v období, kdy si propuštěný zvyká na jiné prostředí, které má větší nároky na jeho samostatnost.⁷²

Recidiva odsouzených u nás představuje problém, a to především z pohledu vězeňské populace. Problém recidivy je velký zejména u často opakujících se trestných činů, a to u krádeže, maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání a zanedbání povinné výživy. Odsouzení za tyto trestné činy tvoří v posledních letech zhruba polovinu ze všech odsouzených. U osob odsouzených za tyto činy k nepodmíněnému trestu odnětí svobody jde dokonce o 75 % ze všech odsouzených.⁷³

Ke snížení vězeňské populace mohou přispět následující opatření:

- řešit problematiku postihu recidivy u trestného činu krádeže,
- zabývat se možnou dekriminací trestného činu zanedbání povinné výživy dle § 196 trestního zákoníku,

⁷¹ Návrhy kroků ke zlepšení práce s pachateli. *Vláda České republiky* [online]. 1.11.2022 [2023-07-20]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/Pro_trestni_politiku/Navrh-y-kroku-ke-zlepseni-prace-s-pachateli_Pracovni-skupina-k-trestni-politice-RVLP.pdf

⁷² VÁGNEROVÁ, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0696-5. s. 751.

⁷³ MAREŠOVÁ, Alena, BIEDERMANOVÁ, Eva, ROZUM, Jan, TAMCHYNA, Miroslav a ZHRÍVALOVÁ, Petra. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody – kriminologická analýza*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. Studie. ISBN 978-80-7338-157-8. s. 45-46.

- zavést systém elektronického monitoringu u trestu domácího vězení,
- analyzovat příčiny malého využívání peněžitého trestu a navrhnout opatření vedoucí k jeho zvýšené aplikaci,
- nedopustit účelové legislativní změny vedoucí k neefektivní sankční politice,
- vybudovat funkční a provázanou trestní politiku.⁷⁴

Není pochyb o tom, že k úspěšné resocializaci odsouzeného vede především jeho motivace žít v souladu se zákony, stejně jako jeho vlastní aktivita a zájem řešit problémy, s nimiž se ve své životní situaci potýká. Nemůžeme spoléhat pouze na trestní politiku. Je nutné zaměřit se více na oblast postpenitenciární péče.

Velký význam se musí klást pracovnímu zařazení odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody. Je třeba vybudovat programy na získání pracovních návyků, možnosti rekvalifikace ve vězení, zapojení státního segmentu do zaměstnávání odsouzených.

Stejně tak i zaměstnávání osob s trestní minulostí je problém, který nelze řešit bez integrace státu. Nutno diskutovat i o zaměstnávání těchto osob státními podniky či úřady, nebo např. zvýhodnit při výběrových řízeních firmy, které tyto osoby zaměstnávají. Důležité je i se zaměřit na zajištění plynulého přechodu odsouzených do občanského života, např. prostřednictvím zařízení (domy na půli cesty či probační domy) nebo subjektů poskytujících postpenitenciární péči.

Je třeba věnovat větší pozornost prevenci kriminality. Zde se jedná především o preventivní programy, zaměřené na mládež, která se dostává do konfliktu se zákonem. Je důležité rozšířit škálu a dostupnost programů, určených pro mladistvé v rámci uplatňování zákona o soudnictví ve věcech mládeže,

⁷⁴ MAREŠOVÁ, Alena, BIEDERMANOVÁ, Eva, ROZUM, Jan, TAMCHYNA, Miroslav a ZHŘÍVALOVÁ, Petra. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody – kriminologická analýza*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. Studie. ISBN 978-80-7338-157-8. s. 47.

o činnosti komplexních týmů pro mládež atd. Jejich rozšíření by vytvořilo podmínky pro účinnější přerušování zahajované kriminální kariéry.⁷⁵

Náprava, resocializace je jednou z moderních funkcí trestu odnětí svobody, jejímž cílem je resocializovat a reintegrovat pachatele tak, aby byl po návratu z vězení do občanské společnosti schopen obstarávat si prostředky k životu poctivou prací, staral se o sebe a svou rodinu, byl dbalý zákonů dané společnosti, a tudíž neměl zájem vrátit se zpět do výkonu trestu odnětí svobody.⁷⁶

Svět se nestane bezpečnějším, když budeme pachatele více a přísněji trestat, ale když se nám podaří najít způsoby, jak je napravit. Z kriminologických výzkumů je známo, že pozitivní zvrát v kriminální kariéře u většiny pachatelů nastartují faktory, které působí v jeho přirozeném sociálním prostředí (stabilní zaměstnání, nalezení bydliště, nalezení životního partnera, narození vlastních dětí).⁷⁷

6.1 Alternativní tresty

Alternativní tresty lze v jistém smyslu považovat za základní typ alternativních opatření, přičemž východiskem pro toto konstatování je předpoklad, že spáchání trestného činu by zásadně mělo vyústit v odsouzení jeho pachatele, tj. vynesení výroku o vině a uložení trestu. Jestliže tedy soud uzná pachatele vinným, uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody představuje bezprostřední variantu dalšího postupu a účelem alternativních trestů je odvrátit ve vhodných případech jeho použití.⁷⁸

⁷⁵ MAREŠOVÁ, Alena, BIEDERMANOVÁ, Eva, ROZUM, Jan, TAMCHYNA, Miroslav a ZHŘÍVALOVÁ, Petra. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody – kriminologická analýza*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. Studie. ISBN 978-80-7338-157-8. s. 53-55.

⁷⁶ JŮZL, Miloslav. *Penitenciaristia jako věda žaláři*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2017. ISBN 978-80-7452-131-7. s. 14.

⁷⁷ MAREŠOVÁ, Alena, BIEDERMANOVÁ, Eva, ROZUM, Jan, TAMCHYNA, Miroslav a ZHŘÍVALOVÁ, Petra. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody – kriminologická analýza*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. Studie. ISBN 978-80-7338-157-8. s. 54.

⁷⁸ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Teoretik. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-87576-93-9. s. 31.

Dle aplikovatelnosti alternativních opatření, v závislosti na úpravě, kde bude obsažena, rozlišujeme:

- 1) Hmotně právní alternativní opatření, v jejich rámci jsou:
 - a) alternativní tresty,
 - b) alternativy k potrestání.
- 2) Procesní alternativní opatření, tzv. odklony v trestním řízení (např. dohoda o vině a trestu).⁷⁹

Dále alternativní tresty vymezujeme v rovině nejširší. V rámci českého trestního práva se jedná o druhy trestů uvedené v § 52 trest. zákona:

- a) domácí vězení,
- b) obecně prospěšné práce,
- c) propadnutí majetku,
- d) peněžitý trest,
- e) propadnutí věci,
- f) zákaz činnosti,
- g) zákaz pobytu,
- h) zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce,
- i) ztráta českých titulů nebo vyznamenání,
- j) ztráta vojenské hodnosti,
- k) vyhoštění.

V užším pojetí však alternativní tresty můžeme vymezovat pomocí jejich hlavního účelu, a tím je náhrada za nepodmíněný trest odnětí svobody. Při tomto pojetí by pak v rámci českého trestního práva spadaly do kategorie alternativních trestů pouze:

- a) domácí vězení,
- b) obecně prospěšné práce,
- c) peněžitý trest
- d) podmíněné odsouzení (včetně podmíněného odst. s dohledem).

⁷⁹ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Teoretik. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-87576-93-9. s. 30.

Nemožnost uložit některý z těchto trestů vedle nepodmíněného trestu odnětí svobody tak podtrhuje jejich alternativní povahu.⁸⁰

Alternativní tresty, tedy tresty, jejichž součástí není odnětí svobody, mají v řadě zemí své pevné místo z mnoha důvodů:

- ekonomických (jsou levnější v porovnání s náklady na výkon trestu odnětí svobody a stavbu, údržbu a provozování věznic),
- penitenciárních (eliminují nežádoucí vliv pobytu ve vězeňském prostředí – tzv. kriminální infekce na odsouzené),
- kompenzačních (dávají vyšší naději na náhradu škodu způsobené oběti než uvěznění pachatele, protože alternativní tresty kladou důraz i na potřeby obětí),
- trestněpolitických (odpovídají trendu dekriminalizace společnosti a depenalizace).⁸¹

6.2 Programy zacházení

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody v § 2 odst. 2, stanoví povinnost jednat s odsouzenými ve výkonu trestu tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovat takové postoje a dovednosti odsouzených, které jim pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život. Výkonu resocializace odsouzených pomocí tzv. programů zacházení má tedy zákonnou oporu.

Program zacházení obsahuje pracovní, vzdělávací, speciálně výchovné a zájmové aktivity s diferenciovaným přístupem ke každému odsouzenému při jejich realizaci. Je vytvářen v součinnosti s každým jednotlivým odsouzeným

⁸⁰ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Teoretik. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-87576-93-9. s. 31.

⁸¹ GŘIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. s. 188.

na základě komplexní zprávy o odsouzeném, který vykonává trest odnětí svobody delší než tři měsíce, za účasti odborných zaměstnanců dané věznice.⁸²

Právě k posouzení a vytvoření komplexní zprávy byl zaveden do českých věznic v roce 2012 program SARPO. V roce 2014 bylo díky tomuto nástroji zpracováno přes 10 000 komplexních zpráv o odsouzených. Jeho hlavním úkolem je posuzovat pravděpodobnost selhání odsouzeného na základně stanovených kritérií. Výpočet by měl vést k „analýze kriminogenních potřeb a výpočtu rizik“ hodnocené osoby.

Komplexní zpráva o odsouzeném je vypracována v průběhu pobytu odsouzeného v nástupním oddělení určenými zaměstnanci a obsahuje výsledky posouzení osoby odsouzeného z různých úhlů pohledu, zejména psychologického a pedagogického, popř. i lékařského a vychází i z dalších dostupných materiálů, např. zprávy z místa bydliště, pracoviště či školy, zdravotní záznamy, předchozí trestné činnosti.

Mezi probíhající programy zacházení nabízené Vězeňskou službou ve věznicích s ohledem na komplexní zprávu o odsouzeném patří:

- minimální program zacházení – odsouzení s nízkými riziky a kratším uloženým trestem odnětí svobody. Zaměření na zájmové aktivity,
- standardní zacházení – odsouzení se středními až vysokými riziky, převládají pracovní a vzdělávací aktivity, vedené vychovatelem, speciálním pedagogem, nejčastější typ programu zacházení,
- speciální programy zacházení – vyhrazen pro odsouzené s vysokými až velmi vysokými riziky. Jsou zde preferovány aktivity speciálně výchovné a vzdělávací,
- zacházení ve výstupním oddělení věznice – příprava na samotný život po propuštění, spolupráce s Probační a mediační službou, sociálními pracovníky Vězeňské služby ČR za účelem opatření potřebných dokladů,

⁸² BIEDERMANOVÁ, Eva a PETRAS, Michal. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie. ISBN 978-80-7338-115-8. s. 15.

spolupráce s neziskovými organizacemi, jenž se podílí na postpenitenciární péči odsouzených po jejich propuštění.⁸³

Jako příklad můžeme uvést Program 3Z (Zastav se, Zamysli se a Změň se). Jedná se o kognitivně-behaviorální program s terapeutickými prvky, zaměřený na dospělé recidivisty (muže i ženy) minimálně dvakrát soudně trestané a odsouzené za převážně majetkovou činnost nebo GREPP 1, krátkodobý intenzivní reedukční vzdělávací program pro práci s pachateli, kteří byli odsouzeni za trestné činy násilí na dětech a sexuálního zneužívání bez komerčního aspektu.⁸⁴

Mezi nové pilotní intervenční programy určené na resocializaci vězňů patří např. „Papa program“, převzatý z norského vězeňství. Program má posílit jejich otcovskou roli a posílit práva dítěte. Dalším je program „Motivátor“, rovněž podpořen z těchto fondů, určený pro vězně odsouzené za násilnou trestnou činnost a pro vězně, kteří mají problém zvládat svou agresivitu a impulzivitu.⁸⁵ Jedná se o pilotní rehabilitační program pro odsouzené, který je realizován v rámci projektu Snižování rizik odsouzených prostřednictvím intervenčních programů. Program Motivátor pochází z Norska, jeho geneze započala před 20 lety a v současné době je realizován téměř ve všech norských věznicích. Hlavní myšlenkou norského vězeňství je „Trest, který mění“. Hlavní náplní programu je sen o dobrém životě. Cílem programu je dosažení dobré perspektivy a snížení recidivy.⁸⁶ Ve Věznici Pardubice pak byl realizován pilotní projekt „Tichý oddíl“. Jedná se o pobyt v tichu spojený s programem zaměřeným na sebepoznání a odpuštění a změnu životních postojů. Vychází z projektu „Retreat house“ (Útočiště ve vězení), který je realizován ve věznici v norském

⁸³ MAREŠOVÁ, Alena, BIEDERMANOVÁ, Eva, ROZUM, Jan, TAMCHYNA, Miroslav a ZHŘÍVALOVÁ, Petra. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody – kriminologická analýza*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. Studie. ISBN 978-80-7338-157-8. s. 64-65.

⁸⁴ Tamtéž, s. 70-71.

⁸⁵ Ve věznicích v ČR startují nové programy zaměřené na resocializaci vězňů. *Advokátní deník* [online]. 7.12.2022 [cit. 2023-07-22]. Dostupné z: <http://www.advokatnidenik.cz/2022/12/07/ve-veznicich>

⁸⁶ Vznikla nová příležitost ke změně – Program MOTIVÁTOR. *Vězeňská služba České republiky* [online]. 2023 [cit. 2023-07-25]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/vazebni-veznice-praha-ruzyne/clanky/detail/vznikla-nova-prilezitost-ke-zmene-program-motivator>.

Haldenu. Zahraniční mnohaleté zkušenosti ukazují dopad tohoto programu na recidivu. Pilotní projekt není náboženský, nýbrž spirituální, otevřený pro všechny zájemce bez ohledu na vyznání či přesvědčení.⁸⁷

6.3 Probační a mediační služba

Byla založena na základě stejnojmenného zákona č. 257, který byl parlamentem přijat v roce 2000 a v účinnosti vstoupil k 1. 1. 2001.⁸⁸

Probační a mediační služba usiluje o zprostředkování účinného a společensky prospěšného řešení konfliktů spojených s trestnou činností a současně organizuje a zajišťuje efektivní a důstojný výkon alternativních trestů a opatření s důrazem na zájmy poškozených, ochranu komunity a prevenci kriminality. PMS představuje relativně novou instituci na poli trestní politiky, vychází ze součinnosti dvou profesí – sociální práce a práva, zejména trestního. Vyváženým propojením obou vytváří nová multidisciplinární profese v systému trestní justice.⁸⁹

Probační a mediační služba dne 24. listopadu 2022 jakožto zřizovatel otevřela první Probační dům v Česku. Dům byl vybudován v rámci projektu Zpátky do života financovaného z Norských fondů 2014-2021. Probační dům má za cíl podpořit podmíněně propuštěné v začlenění do společnosti a pomoci jim v jejich práci na sobě v rizikovém období prvních měsíců po propuštění.

Nově otevřený Probační dům v Písku má kapacitu 16 osob a poskytuje šestiměsíční pobytový resocializační program podmíněně propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody. Dům je určen dospělým mužům, kteří mají uložený dohled a přiměřenou povinnost účastnit se pobytového resocializačního programu.

⁸⁷ Věznice Pardubice „Tichý oddíl“. *Vězeňská služba České republiky* [online]. 6.4.2023 [cit. 2023-07-27]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-pardubice/clanky/detail/tichy-oddil>

⁸⁸ ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka a DOUBRAVOVÁ, Dagmar. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2. s. 9.

⁸⁹ Poslání Probační a mediační služby. *Mediace* [online]. 2016-2019 [cit. 2023-07-20] Dostupné z: <https://www.mediace.cz/cs/probacni-a-mediacni-sluzba>

Náměstek ministra spravedlnosti pro řízení sekce vězeňství a resortní kontroly Petr Dohnal uvedl:

„Součástí moderní justice by měly být takové projekty, které nabízejí další odbornou práci s lidmi s trestní minulostí. Jsem přesvědčen, že provoz Probačního domu v Písku nám ukáže v praxi, že jde o jednu z cest, kterou se musíme v této oblasti vydat, abychom drželi krok s moderním světem a jeho potřebami. Pomoc lidem odstránit se od jejich kriminální kariéry, od časté recidivy a ukázat jim způsob, jak se dobře začlenit do běžného života a společnosti, je jistě ta správná cesta ke snižování kriminality“.

V rámci provozu domu čeká účastníky denní režim co nejpodobnější obvyklému životu na svobodě, ale také s jasně stanovenými pravidly.⁹⁰

6.3.1 Mediační činnosti

Mediační činnosti jsou odborné postupy pracovníků Probační a mediační služby České republiky, realizované v přípravné fázi trestního řízení před rozhodnutím státního zástupce či soudce. Jejich smyslem je urovnání konfliktního stavu mezi obětí a pachatelem, odstranění příčin, které vedly pachatele ke spáchání trestného činu, ale také příprava podkladů pro rozhodnutí státního zástupce či soudce.

Mediací nazýváme dobrovolné, osobní a přímé setkání oběti a pachatele trestného činu za účasti mediátora. V případě, že mediace nelze uskutečnit, realizuje PMS tzv. jiné činnosti směřující k urovnání konfliktního stavu. Obsahem těchto odborných činností je spolupráce pracovníka s pachatelem trestného činu, obětí, se zástupci postižené komunity a s dalšími osobami, jejímž výsledkem je zpracování zprávy pro soudce či státního zástupce.⁹¹

⁹⁰ Probační a mediační služba zahájila provoz probačního domu v Písku. *Probační a mediační služba České republiky* [online]. [cit.2023-07-20]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/probacni-a-mediacni-sluzba-zahajila-provoz-probacniho-domu-v-pisku/>

⁹¹ ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka a DOUBRAVOVÁ, Dagmar. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2. s. 39.

Mediaci vede odborník na řešení konfliktů – mediátor, který jednání řídí, zachovává vstřícný a vyvážený přístup k oběma stranám a napomáhá jim nalézt řešení, a to nejen v oblasti náhrady škody, ale i vysvětlení, proč k trestnému činu došlo. Poškozenému mediace nabízí možnost pochopení situace, okolností a zvyšuje pravděpodobnost rychlé náhrady škody. Obviněnému umožňuje vyjádření omluvy poškozenému, vysvětlení svého jednání a odčinění důsledků spáchaného trestného činu. Mediace je provázaná s trestním řízením a její výsledky jsou v něm také zohledněny.⁹²

6.3.2 Probační činnosti

Pojem probace, z latinského probare (zkoušet, ověřovat, dohlížet) v kontextu činností Probační a mediální služby České republiky, je zejména o výkonu dohledu pracovníka.⁹³ Probaci definuje zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediální službě. Podle něj se jedná o organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, kontrolu výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů.⁹⁴

Mezi probační činnosti patří především zajištění výkonu a organizace dohledu probačního úředníka u uložených alternativních trestů a opatření, jako je podmíněný trest spojený s dohledem, trest obecně prospěšných prací, podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody spojené s dohledem, trest

⁹² Mediace – možnost mimosoudního řešení konfliktu. *Probační a mediální služba České republiky* [online]. [cit. 2023-07-20]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/mediace/>

⁹³ ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka a DOUBRAVOVÁ, Dagmar. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2. s. 71.

⁹⁴ TOMÁŠEK, Jan; DIBLÍKOVÁ, Simona a SCHEINOST, Miroslav. *Probace jako efektivní nástroj snižování recidivy*. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. ISBN 978-80-7338-163-9. s. 9.

zákazu vstupu na sportovní a jiné společenské akce, propuštění z ochranného léčení rovněž spojené s dohledem.⁹⁵

6.4 Otevřená věznice v pojetí českého vězeňství

6.4.1 Účel otevřené věznice

Za otevřenou věznicí je obecně považováno takové vězeňské zařízení, které nedisponuje žádnými nebo jen minimálními prvky střežení, jež by bránily v útěku. To klade na odsouzené nároky na dobrovolné dodržování řádu, sebedisciplínu a schopnost zapojit se do komunitního způsobu života. Jedná se o nejvyšší a velmi důležitý stupeň „ověřovací fáze“ v procesu resocializace, v níž prokáže svou zodpovědnost a samostatnost.⁹⁶

Primárním cílem programů zacházení určených odsouzeným v tzv. otevřené věznicí je vytvořit optimální podmínky k celkové možné resocializaci a následné reintegraci odsouzených, která by do budoucna mohla vést ke snížení recidivy jejich trestné činnosti.⁹⁷

6.4.2 Otevřená věznice v českém pojetí

Otevřené věznice v mnohých zemích Evropy již fungují. V České republice byla první věznice otevřeného typu zprovozněna v listopadu 2017, a to jako pilotní projekt Otevřené věznice Jiřice. Je zřízena ve Středočeském kraji a je projektována pro 32 odsouzených. Jedná se o věznicí s ostrahou s nízkým stupněm zabezpečení.

Individualizovaný přístup se opírá o jasně vymezené reedukační cíle konkrétních odsouzených, bere v úvahu jejich nápravné potřeby, buduje schopnost odsouzených pracovat se stresem a vytváří předpoklady pro vytváření trvalejších struktur duševní hygieny osobnosti. Jde tedy zejména o posilování

⁹⁵ ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka a DOUBRAVOVÁ, Dagmar. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2. s. 71.

⁹⁶ DRÁPAL, Jakub, JIŘIČKA, Václav a RASZKOVÁ, Tereza. *České vězeňství*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Právní monografie. ISBN 978-80-7676-066-0. s. 49.

⁹⁷ BIEDERMANOVÁ, Eva. *Otevřená věznice v Jiřicích. Kriminální vězeňství. 2022, roč. 55, č. 2. ISSN 1210-9150. s. 97.*

projektivních faktorů a odhalování rizikových faktorů v dosavadním životě včetně práce na jejich potlačení. Vše se děje za aktivní spolupráce s odsouzenými.

Metoda doprovázení nezapomíná ani na pomoc při posilování nebo opětovném navazování užitečných pozitivních vztahů s prosociálními osobami mimo věznici. Snaží se připravit odsouzené na různá zklamání v extramurálním světě, obrnit je proti obavám z vlastního selhání a dodat metody nalézání nových zdrojů opory při vytváření pozitivních změn. Záměrem pilotního projektu je naučit odsouzené zdolávat samostatně životní překážky nekriminální cestou, a tak přispět ke snížení recidivy trestného jednání a naplnit tak jeden ze základních cílů Koncepce vězeňství do roku 2025.

Zařazování odsouzených do otevřené věznice Jiřice

Základní podmínky zařazení odsouzených osob do OV jsou upraveny NGŘ 13/2019, kterým se stanoví minimální standardy pro tvorbu a realizaci standardizovaných programů ve výkonu trestu odnětí svobody.

Odsouzený, který si zažádá do OV, musí být zařazen do výkonu trestu ve věznici s ostrahou s nízkým stupněm zabezpečení a současně musí splnit následující podmínky:

1. Nástup do otevřené věznice musí proběhnout minimálně 6 měsíců před očekávaným koncem výkonu trestu, maximálně však 18 měsíců před očekávaným propuštěním.
2. Odsouzený musí být zdravotně způsobilý k pracovní činnosti a jeho zdravotní stav musí umožnit plné zapojení do stanovených aktivit programu zacházení.
3. Odsouzený musí být motivován pro:
 - a) bezproblémový průběh výkonu trestu v OV,
 - b) aktivní plnění programu zacházení v OV,
 - c) pracovní zařazení,
 - d) nekriminální způsob života po propuštění
4. Připouští spáchání trestných činů, za které byl odsouzen.

Odsouzený naopak v posledních 6 měsících před podáním žádosti nesmí:

- a) mít uložen kázeňský trest umístění do uzavřeného oddílu až na 28 dnů, s výjimkou doby stanovené k plnění určených programů zacházení nebo trest celodenního umístění do uzavřeného oddílu až na 20 dnů (§ 46 odst. 3 písm. g) nebo písm. h) zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody).
- b) být pozitivní na přítomnost omamných a psychotropních látek nebo alkoholu.

Odsouzení, kteří si žádají o možnost přemístění do OV, musí zaslat písemnou žádost. Odborná komise OV složená z psychologa, ze speciálního pedagoga, sociálního pracovníka a z vedoucího oddělení výkonu trestu na základě přijaté žádosti a údajů z Vězeňského informačního systému podává řediteli věznice své stanovisko k přemístění. Na základě tohoto stanoviska pak ředitel Věznice Jiřice rozhodne o přemístění. O výsledku rozhodnutí je odsouzený písemně vyrozuměn.

Konkrétní cíle programu zacházení jsou zaměřeny na následující oblasti:

- zmapování dluhů a oslovení věřitelů,
- úspěšné absolvování standardizovaného programu 3Z,
- snižování zjištěných rizik a posilování projektivních faktorů ve spolupráci se zaměstnanci věznice podle možností odsouzeného,
- zachování sociálních vazeb s blízkými,
- aktivní zapojení odsouzených do skupinového a individuálního stylu práce.⁹⁸

Nyní je ve fázi příprav nový projekt, a tím by měla být otevřená věznice pro ženy ve výkonu trestu odnětí svobody nacházející se ve Velkých Přílepech, do které jsou umísťovány ženy odsouzené k výkonu trestu odnětí svobody ve středním a vysokém stupni zabezpečení.

⁹⁸ BIEDERMANOVÁ, Eva. *Otevřená věznice v Jiřicích. Kriministika. 2022, roč. 55, č. 2, s. 97. ISSN 1210-9150.*

7 České vězeňství

Důvod, proč se vůbec bavíme o vězeňství, je skutečnost, že ta nejzávažnější porušení společenských pravidel i dnešní postmoderní společnost trestá odnětím svobody. Svobodu přitom považujeme za ten nejvzácnější statek, který má každý z nás k dispozici. Jen těžko můžeme porozumět podstatě a problémům vězeňství, pokud neporozumíme tomu, z jakých důvodů, jak a koho zbavujeme svobody a s jakými obtížemi se při ukládání potýkáme. Pouze pokud pochopíme, jak jsme se dostali do situace, ve které se dnes nacházíme, budeme schopni vyhodnocovat míru současných problémů a přemýšlet nad možnými cestami do budoucna.⁹⁹ Věznice představují velmi zvláštní kontext, ve kterém jsou ústavní a lidská práva vykládána a uplatňována vězeňským personálem, který se zabývá spíše bezpečnostními otázkami než právy vězňů. Aby se výrazně snížila přeplněnost věznic a zlepšily se vězeňské podmínky spolu s právy vězňů, byly by nutné systémové a institucionální změny národní vězeňské správy, na rozdíl od čistě mechanických opatření, jako je vývoj vstupních dveří a zadní vrátka komunitních trestů a opatření, která mívají bohužel spíše rozšiřující dopad.¹⁰⁰

Stav vězeňství a způsob zacházení s odsouzenými je přímo úměrný stavu společnosti. Realita však bývá velmi často propastně odlišná od proklamovaných ideálů té které společnosti. Moderní vězení by mělo být především účinné a efektivní, a to ve smyslu absence recidivy, případně její minimalizace.

Český vězeňský systém prošel po roce 1989 reformou, jejímž hlavním smyslem byla humanizace vězeňství, tedy vytvoření důstojných lidských podmínek ve výkonu trestu odnětí svobody a ve vazbě. Cílem bylo vytvoření

⁹⁹ DRÁPAL, Jakub; JIŘIČKA, Václav a RASZKOVÁ, Tereza. *České vězeňství*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Právní monografie. ISBN 978-80-7676-066-0. s. 1.

¹⁰⁰ CLIQUENNOIS, Gaëtan; SNACKEN, Sonja a VAN ZYL SMIT, Dirk, 2021. *Introduction: Human rights, prisons and penal policies*. Online. *European Journal of Criminology*. 2021, roč. 18, č. 1, s. 3-10. ISSN 1477-3708. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/1477370820986010>. [cit. 2023-07-27].

moderního vězeňského systému, který bude schopen účinně rehabilitovat jedince ve výkonu trestu odnětí svobody.¹⁰¹

Vězeňský systém odráží celospolečenské klima, socioekonomickou i politickou situaci ve společnosti, a v neposlední řadě uplatňovanou trestní politiku státu, potažmo akceptování nového pojetí trestních sankcí.

Tyto širší souvislosti více či méně (ne)příznivě ovlivňují možnosti rozvoje vězeňství na základě nových poznatků i akceptování nových změn veřejností, dávají vznik i nepřiměřeným očekáváním, které by trest odnětí svobody měl naplňovat a ovlivňují punitivní nastavení společnosti.¹⁰²

7.1 Koncepte českého vězeňství

Základní koncepte rozvoje vězeňství v České republice byla přijata v roce 1991. Co se týká cílů a reformy zacházení s vězni, byla koncepte naplněna, ne zcela se však podařilo naplnit snahu o decentralizaci řízení a vytvoření odpovídajících materiálních podmínek pro vězeňství. V roce 2005 vydalo Generální ředitelství Vězeňské služby ČR po více než deseti letech novou Koncepti rozvoje českého vězeňství do roku 2015. V návaznosti na nedodržení stanovených cílů v Koncepti do roku 2015 byla vypracována nová Koncepte vězeňství do roku 2025.¹⁰³ Jejím globálním cílem je vytvořit dobře fungující, efektivní, mezinárodní standardy dodržující vězeňství propojené s prevencí kriminality, postpenitenciární péčí, sociální sférou a vzdělávacím systémem a směřující k reintegraci pachatelů trestné činnosti do společnosti. Plnit úkol nápravy odsouzených na základě individuálních postupů za účelem předcházení recidivě kriminálního chování a izolace opakovaně recidivujících pachatelů nejzávažnější trestné činnosti od společnosti s cílem zajistit bezpečí občanů.¹⁰⁴

¹⁰¹ GŘIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. s. 201.

¹⁰² VÁLKOVÁ, Helena, KUČHTA, Josef a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-429-2. s. 254.

¹⁰³ GŘIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. s. 202-203.

¹⁰⁴ Koncepte vězeňství do roku 2025. *Vězeňská služba* [online]. [cit.22-07-2023]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/koncepce-vezenstvi.pdf>

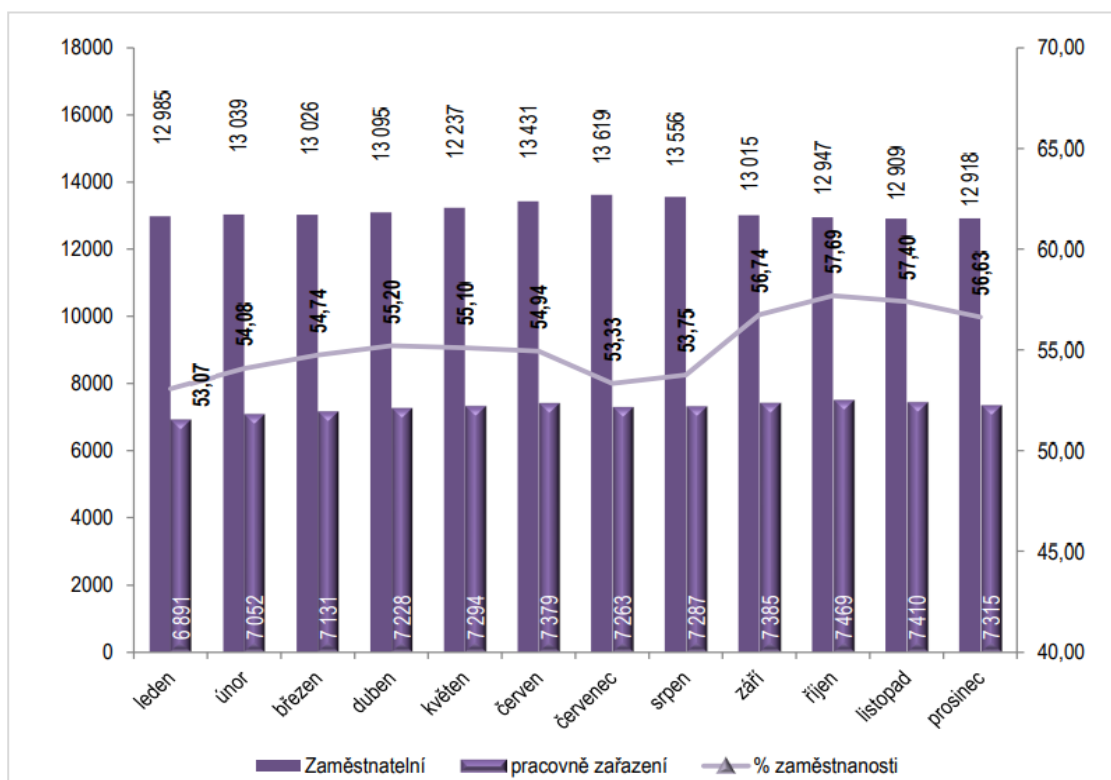
Postupné snižování recidivy je hlavním společenským cílem nejen vězeňské služby, ale i dalších složek justice a jiných zainteresovaných institucí a organizací do budoucích let. Koncepce vězeňství tak poprvé zásadněji předpokládá multidisciplinární a meziresortní přístup k problematice vězeňství. Všechny zainteresované složky společnosti se soustředí na finální cíl, tedy na snížení vysoké míry kriminální recidivy, a to zejména účinnou prevencí v době výkonu trestu odnětí svobody a zdárného začlenění propuštěných vězňů zpět do normálního života po skončení výkonu trestu.

K vyšší zaměstnanosti vězňů i k lepšímu společenskému uplatnění vězňů po návratu do civilního života významnou měrou přispívají také vzdělávací programy, které vězeňská služba pro odsouzené pořádá. Střední odborné učiliště VS ČR zajišťuje vězňům střední odborné vzdělání, včetně maturitního, a to tak, že z výučních listů či maturitních vysvědčení není zřejmé, že byly získány ve výkonu trestu.

SOU se skládá z jednotlivých školských vzdělávacích středisek aktuálně umístěných v těchto věznicích: Heřmanice, Kuřim, Pardubice, Plzeň, Rýnovice, Stráž pod Ralskem, Světlá nad Sázavou, Valdice a Všehrady. V současné době poskytuje odborné vzdělávání v těchto oborech: elektrotechnické a strojně montážní práce, strojírenské práce, obrábění kovů, dřevovýroba, šití prádla, potravinářské práce a provozní služby. Během prvních dvou let realizace koncepce se podařilo splnit mnohé cíle a úkoly¹⁰⁵

¹⁰⁵ KÝR, Aleš a KAFKOVÁ, Alena. *Koncepce českého vězeňství do roku 2025. České vězeňství*. 2017, č. 4. ISSN 1213-9297. s. 50.

Graf 1 Vývoj průměrné měsíční zaměstnanosti všemi formami v porovnání se zaměstnatelnými odsouzenými v roce 2022

Zdroj: Vězeňská služba České republiky (Statistická ročenka)

7.2 Moderní trendy

Pokud se podíváme na moderní trendy ve vězeňství ve světovém měřítku, můžeme pozorovat mnoho nových podnětů, které se částečně vymezují proti dlouhodobým humanizačním snahám. Lze sledovat:

- snahu o maximální ukládání alternativních trestů či řešení trestních věcí odklony,
- tzv. částečné vězení, ať už víkendové nebo tzv. denní parole,
- princip normalizace, tedy přizpůsobit podmínky pobytu ve vězení podmínkám běžného života mimo věznice (otevřené věznice),
- princip otevřenosti, co největší kontakt odsouzených s vnějším prostředím,
- princip zodpovědnosti, který by měl vést vězně k posílení jejich pocitu zodpovědnosti,
- snadná prostupnost mezi jednotlivými typy věznic,

- odborný personál, zejména posilování podílu osob vzdělaných v psychologii a ve vzdělávání dospělých,
- zaměstnanost (velmi důležitou složkou vězeňského života je zaměstnávání odsouzených),
- odpovídající stavebně technické podmínky věznic,
- smysluplný denní režim (mimo již zmíněného zaměstnávání se jedná o další možnosti trávení volného času).¹⁰⁶

Norské fondy

Norské fondy jsou finanční příspěvek Norska určený ke snížení ekonomických a sociálních nerovností v Evropském hospodářském prostoru. Zaměstnancům vězeňské služby se v letech 2014 až 2017 podařilo úspěšně realizovat pět předem určených projektů financovaných z Norských fondů. Jednalo se o:

- Projekty zranitelných skupin ve věznicích a vzdělávání zaměstnanců vězeňské služby.
- Projekt zvýšení efektivity přípravy vězňů před propuštěním z věznice Nové sedlo.
- Projekt zvýšení efektivity přípravy vězněných žen před propuštěním z věznice Opava.
- Projekt výstavby výrobně vzdělávací haly pro rekvalifikační kurzy vězňů před propuštěním ve věznici Příbram.
- Projekt zvýšení efektivity v zacházení s mladými dospělými ve věku 18–26 let ve věznici Kuřim.

Projekty za 65 miliónů korun byly směřovány do několika oblastí. Rozšíření stávajících kapacit pro zacházení s odsouzenými, zvýšení kvalifikace zaměstnanců VS ČR, nové intervenční programy pro odsouzené a vzdělávání odsouzených před jejich propuštěním.¹⁰⁷

¹⁰⁶ GRIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. s. 204-206.

¹⁰⁷ RASZKOVÁ, Tereza a HOFERKOVÁ, Stanislava. *Kapitoly z penologie I: vězeňství*. Vydání: druhé, rozšířené a aktualizované. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. ISBN 978-80-7435-716-9. s. 61-62.

Závěr

Výše uvedená problematika kriminální recidivy a recidivistů je téma velmi rozsáhlé a složité. Pojednává o mnoha aspektech, které na ni působí, ať příznivě či nežádoucími vlivy. Kriminální recidivisté představují významnou část kriminální populace a jejich opakované páchaní trestné činnosti přispívá k celkové kriminalitě ve společnosti. Odolnost recidivistů vůči intervencím ze strany společnosti, zaměřeným na nápravu jejich antisociálního chování je poměrně vysoká, což vyplývá i z opakující se kriminální recidivy. Je potřeba se zaměřit na resocializační programy, podporu při reintegraci do společnosti po propuštění z vězení a prevenci před pácháním trestné činnosti již u mladých lidí. To zejména.

Rovněž skupina pachatelů prvotrestaných je považována za jednu z nejrizikovějších, kde je potřeba zajistit dostatečnou postpenitenciární péči. I přes veškerou snahu, která si myslím, že je tomuto směru v dnešní době věnována na velmi vysoké úrovni, se stále často lidé po propuštění vrací zpět do výkonu trestu odnětí svobody. Příčiny jsou dle mého názoru různé, z mého pohledu k tomu výrazně přispívá i náročnost životní úrovně, která v dnešní době je díky vysoké míře inflace těžko zvladatelná i pro občany žijící v České republice bez předchozího postihu trestní sankce. Udržet si bydlení, uživit rodinu a mít práci – to jsou body stěžejní k tomu, aby mohl jedinec zdravě žít. Bohužel lidé, kterým chybí jedna z těchto hodnot a není ukotvena pevně v mysli, ne-li pokud chybí hodnot více, tak se mohou dostat snadno na onu šikmou plochu, a s tím souvisí páchaní trestné činnosti za účelem obstarání si finančních prostředků na existenci či živobytí vůbec. Další skupinu často také mohou tvořit lidé, kteří by měli být umístěni spíše než do výkonu trestu odnětí svobody, tak do zabezpečovací detence, protože vězeňský personál není dostatečně proškolen na práci s těmito pachateli a pobyt těchto osob ve výkonu trestu odnětí svobody postrádá smysl a mnohdy je těžko zvladatelný pro obě strany. Tito lidé si totiž dosti často ani neuvědomují význam svých činů a negativně tak působí na jiné osoby, umístěné do výkonu trestu odnětí svobody.

Dle mého názoru, u osob, které doposud nebyly ve výkonu trestu odnětí svobody a provinily se méně závažným přestupkem, by měly soudy volit jiné sankce než trest odnětí svobody. Nabízí se již výše uvedené alternativní tresty, které plní svoji úlohu a snižují riziko recidivy. Pobyt ve výkonu trestu odnětí svobody totiž představuje vysokou možnost kriminálního vlivu na pachatele, kteří by se po propuštění mohli relativně snadno opět začlenit mezi řádné občany.

Práce obsahuje pouze část teoretickou. V úvodu se zaměřuje na základní pojmy, dále pak zmiňuje moderní vize trestně právní politiky, zaměřuje se na osobnost kriminálního recidivisty a významná část je věnována způsobům, jakými lze co nejvíce eliminovat kriminální recidivu, jak pracovat s recidivisty. Cílem je co nejlíže a nejstručněji přiblížit problematiku kriminální recidivy, a to jak pro laickou veřejnost, tak jako zdroj informací o současném stavu pro sociální pracovníky a jiné profese pracující s pachateli trestných činů.

Velmi diskutabilní téma, které je zmíněno v této práci, je zaměstnávání vězňených osob, které je plněno rovněž na vysoké úrovni, trůfám si konstatovat, což je klíčové i pro naši ekonomiku, jelikož náklady na pobyt ve věznicích jsou nemalé. Vzhledem k přeplněnosti kapacit je více než žádoucí, aby alespoň tyto náklady byly hrazeny ze strany těch, kteří se tam svým přičiněním ocitli, mnohdy i záměrně, což je také velmi kontraproduktivní. Vystává tu otázka, zda je vlastně pobyt za mřížemi opravdu odstrašující? Pro většinu lidí pochopitelně ano. Nikdo nemá zájem být zbaven svobody a odkázán pouze na jednu místnost bez možnosti volného pohybu a kontaktů s rodinou, ale pak tu také narážíme na typy pachatelů, kteří páchají leckdy úmyslně a za účelem uvěznění, jelikož jsou to lidé bez vlastního zázemí a marně se točí v bludném kruhu opakovaného kriminálního života. Zde by bylo potřeba zacílit. Tito lidé se musí naučit mít pracovní návyky a nevidět smysl v páchání trestné činnosti. Kapacita věznic v České republice je na horní hranici a to pro práci s odsouzenými není rovněž vůbec přínosné, neboť chybí kvalifikovaný personál, jenž by se mohl více věnovat právě lidem, kteří mají šanci při intenzivní spolupráci s odbornými zaměstnanci změnit své jednání, myšlení a postoj k životu.

Seznam použité literatury

Tištěné zdroje

BIEDERMANOVÁ, Eva a PETRAS, Michal. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie. ISBN 978-80-7338-115-8.

BIEDERMANOVÁ, Eva. *Otevřená věznice v Jiřicích. Kriminallistika*. 2022, roč. 55, č. 2. ISSN 1210-9150.

BLATNÍKOVÁ, Šárka a NETÍK, Karel, 2008. *Predikce vývoje pachatele*. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008. ISBN 978-80-7338-075-5.

DRÁPAL, Jakub, JIŘIČKA, Václav a RASZKOVÁ, Tereza. *České vězeňství*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Právní monografie. ISBN 978-80-7676-066-0.

GŘIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol., *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5.

HOLCR, Květoň. *Kriminológia*. 1. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2008. ISBN 978-80-8078-206-1. s. 77.

JŮZL, Miloslav. *Penitenciarietia jako věda žaláří*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2017. ISBN 978-80-7452-131-7.

KAISER, Günther. *Kriminologie: úvod do základů*. Praha: C.H. Beck, 1994. ISBN 80-7179-002-8.

KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7552-163-7.

KIŠŠOVÁ, Michaela a ONDICOVÁ, Magdaléna. *Terciárna prevencia v širšom sociálnom kontexte: Zborník z medzinárodného odborného seminára konaného 10. a 11. decembra 2013 v Bratislave*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2011. ISBN 978-80-8054-593-2.

KÝR, Aleš a KAFKOVÁ, Alena. *Koncepce českého vězeňství do roku 2025. České vězeňství*. 2017, č. 4. ISSN 1213-9297.

MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté: (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-119-6.

MAREŠOVÁ, Alena, BIEDERMANOVÁ, Eva, ROZUM, Jan, TAMCHYNA, Miroslav a ZHŘÍVALOVÁ, Petra. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody – kriminologická analýza*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. ISBN 978-80-7338-157-8.

MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-756-9.

NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. *Kriminologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. ISBN 80-86432-08-4.

NOVOTNÝ, Oto, Josef ZAPLETAL a kol. *Kriminologie*. 3. vydání. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2008. ISBN 978-80-7353-376-8.

NOVOTNÝ, Oto, ZAPLETAL Josef a kol. *Základy kriminologie*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-821-0.

RASZKOVÁ, Tereza a HOFERKOVÁ, Stanislava. *Kapitoly z penologie I: vězeňství*. Vydání: druhé, rozšířené a aktualizované. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. ISBN 978-80-7435-716-9.

SVATOŠ, Roman. *Kriminologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. ISBN 978-80-7380-389-6.

ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Teoretik. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-87576-93-9.

ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka a DOUBRAVOVÁ, Dagmar. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2.

TOMÁŠEK, Jan, DIBLÍKOVÁ, Simona a SCHEINOST, Miroslav. *Probace jako efektivní nástroj snižování recidivy*. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. ISBN 978-80-7338-163-9.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0696-5.

VÁLKOVÁ, Helena, KUČHTA, Josef a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-429-2.

ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. 1. vydání. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. ISBN 80-902998-1-4.

Internetové zdroje

Cíle restorativní justice. *Restorativní justice* [online]. [cit. 2023-07-14]. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/o-restorativni-justici//>

CLIQUEENNOIS, Gaëtan; SNACKEN, Sonja a VAN ZYL SMIT, Dirk, 2021. Introduction: Human rights, prisons and penal policies. [online]. 13. 02. 2021 [cit. 2023-07-27]. *European Journal of Criminology*. 2021, roč. 18, č. 1, s. 3-10. ISSN 1477-3708. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/1477370820986010>

Koncepce vězeňství do roku 2025. *Vězeňská služba* [online]. [cit.22-07-2023]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/koncepce-vezenstvi.pdf>

LABAJOVÁ, Lucie. *Kriminalita žen, její příčiny a možnosti nápravy* [online]. Ostrava, 2011 [cit. 2023-07-20]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/7vhcr0/?lang=en>. Bakalářská práce. Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta. Mgr. Lenka Kujevská

MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní justice v oblasti vězeňství: utopie, nebo výzva?/The Restorative Justice in Prison Settings* [online]. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2016, roč. 16, č. 1. [cit. 2023-07-14]. ISSN 1805-2789. Dostupné z: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=768173>

Mediace – možnost mimosoudního řešení konfliktu. *Probační a mediační služba České republiky* [online]. [cit. 2023-07-20]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/mediace/>

Poslání Probační a mediační služby. *Mediace* [online]. 2016-2019 [cit. 2023-07-20] Dostupné z: <https://www.mediace.cz/cs/probacni-a-mediacni-sluzba>

Probační a mediační služba zahájila provoz probačního domu v Písku. *Probační a mediační služba České republiky* [online]. [cit.2023-07-20]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/probacni-a-mediacni-sluzba-zahajila-provoz-probacniho-domu-v-pisku/>

Restorativní programy. *Restorativní justice* [online]. [cit. 2023-07-25]. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/o-restorativni-justici/restorativni-programy/>

Statistická ročenka. *Vězeňská služba České republiky* [online]. [cit. 15.07.2023]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-vezenske-sluzby-ceske-republiky-za-rok-2022.pdf>

Statistický přehled kriminality za únor 2022. *Trestonline* [online]. 5.4.2022 [cit. 2023-04-05]. Dostupné z: <https://www.trestonline.cz/aktuality/statisticky-prehled-kriminality-za-unor-2022/>

Ve věznicích v ČR startují nové programy zaměřené na resocializaci vězňů. *Advokátní deník* [online]. 07. 12. 2022 [cit. 2023-07-22]. Dostupné z: <https://www.advokatnidenik.cz/2022/12/07/ve-veznicich>

Věznice Pardubice „Tichý oddíl“. *Vězeňská služba České republiky* [online]. 6.4.2023 [cit. 2023-07-27]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-pardubice/clanky/detail/tichy-oddil>

Vznikla nová příležitost ke změně – Program MOTIVÁTOR. *Vězeňská služba České republiky* [online]. 2023 [cit. 2023-07-25]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/vazebni-veznice-praha-ruzyne/clanky/detail/vznikla-nova-prileitost-ke-zmene-program-motivator.>

Legislativa

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník v posledním znění.

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících předpisů v posledním znění.

Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě v posledním znění.

Seznam grafů

Graf 1 Vývoj průměrné měsíční zaměstnanosti všemi formami v porovnání se zaměstnatelnými odsouzenými v roce 2022 59

Seznam tabulek

Tabulka 1 Rozdílné hodnoty..... 18

Tabulka 2 Členění odsouzených dle počtu již vykonaných trestů odnětí svobody k 31. 12. 2022 23

Tabulka 3 Členění odsouzených dle nejvyššího dosaženého vzdělání k 31. 12. 2022 28

Tabulka 4 Schéma prevence kriminality..... 42